

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ევროპეისტიკის დეპარტამენტი

ანასტასია დუმბაძე

თარგმანის ლინგვოკულტურული პრობლემები და მათი დაძლევის ხერხები
(რუსული, უკრაინული და ქართული ენების მაგალითზე)

სადოქტორო პროგრამა „ლინგვისტიკა“ (თარგმანმცოდნეობა)

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ნინო აროშიძე
ფილოლოგიის დოქტორი, ბსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ბათუმი

2021

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
ევროპეისტიკის დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ნინო აროშიძე - ფილოლოგიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

შემფასებლები:

დავით გოცირიძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის ივანე
ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი;

ქეთევან სვანიძე - ფილოლოგიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

ნათელა ფარტენაძე - ფილოლოგიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

უცხოელი ექსპერტი:

ირინა კობიაკოვა - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სუმის სახელობის
უნივერსიტეტის პროფესორი (უკრაინა).

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება **2021 წლის 19 მარტს, პარასკევს, 17:00
საათზე**, 37-ე აუდიტორიაში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს
მიერ შექმნილი სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმი 6010, ნინოშვილის/რუსთაველის ქ. 35/32

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შეიძლება ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკაში, ხოლო
სადისერტაციო ნაშრომის ანოტაციისა - ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე
(www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი,

ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ნ. ფარტენაძე

შესავალი

არსებული ლინგვისტური ანთროპოცენტრული პარადიგმის ფარგლებში ჩატარებული თანამედროვე კვლევები ავლენენ სამეცნიერო სამყაროს განსაკუთრებულ ინტერესს ლინგვოკულტურული ცნებების მიმართ. ლინგვოკულტურული კვლევათა დიაპაზონი მოიცავს ადამიანის აზროვნებისა და ცნობიერების გამოხატვის ორი ფორმის - ენისა და კულტურის - ურთიერთკავშირების, ურთიერთგამდიდრებისა და ურთიერთგავლენის პროცესებს.

ამ ტიპის კვლევის ვექტორი მიზნად ისახავს ენის, როგორც სოციალური ფენომენის შესწავლას. ენა კონკრეტულ საზოგადოებაში არსებობს, იცვლება და ვითარდება. თავის მხრივ, ნებისმიერი ერი არსებობს საკუთარი კულტურის გარსში. ერის კულტურა ვლინდება როგორც არავერბალურ, ისე ვერბალურ დონეზე. კულტურული ნორმების, ტრადიციებისა და ჩვეულებების, ცხოვრების საფუძვლების, შეხედულებების გავლენა, საზოგადოების შეხედულება სამყაროზე განსაკუთრებით ნათლად ვლინდება ენაში, კერძოდ, მრავალდონიან, მრავალმხრივ ცნებებში - კონცეპტებში.

ლინგვოკულტურულ კონცეპტებს შეისწავლის ისეთი მეცნიერული დარგები, როგორებიცაა კოგნიტური ლინგვისტიკა, კულტუროლოგია, ლინგვოკულტუროლოგია, პოლიტოლოგია, სოციოლოგია, ეთნოფსიქოლოგია და სხვა. ეს მიუთითებს კონცეპტის მიმართ სამეცნიერო ინტერესის ამდღეობაზე და, ამავე დროს, განსაზღვრავს მის მრავალფეროვნებასა და მოცულობას.

თანამედროვე ენათმეცნიერების ერთ-ერთი ყველაზე ინტენსიურად განვითარებადი მიმართულებაა კონცეპტების ლინგვოკოგნიტური და ლინგვოკულტურული კვლევები. ამგვარი კვლევების ამოცანათა შორის უნდა აღინიშნოს ენობრივი საშუალებების შემადგენლობის ყველაზე სრულყოფილი იდენტიფიკაცია, რომელიც წარმოადგენს შესწავლილ კონცეპტს; მისი შინაარსის მოდელირება, როგორც ეროვნული თავისებურების მატარებელი გლობალური მენტალური/გონებრივი ერთეულის, და მისი ადგილის განსაზღვრა ეროვნულ კონცეპტუალურ ბაზაში (კარასიკ, სტერნინი, 2007: 9).

კონცეპტი ენისა და კულტურის განუყოფელი ურთიერთკავშირის რეპრეზენტანტია. მისი შინაარსობრივი მხარის შესწავლა შესაძლებელია მხოლოდ

კომპლექსური მიდგომით, ენობრივი და კულტურული შეფასების გზით. ენობრივი და კულტურული შეფასება ნიშნავს, რომ თითოეული ენობრივი ერთეული, რომელიც აღწერს კონცეპტის მნიშვნელობას, უნდა იყოს წარმოდგენილი როგორც ვერბალური, ასევე, კულტურული ელემენტის სახითაც.

ნებისმიერი სოციალური ან კულტურული ცვლილება აისახება ენობრივ სისტემასა და მის ცალკეულ ელემენტებში. კონცეპტები ასევე ენობრივი სისტემის დინამიკური ელემენტებია და შთანთქმავს ასეთ ცვლილებებს. მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ეს ძალიან ნელი პროცესია, ვინაიდან კონცეპტუალური სისტემის შეცვლა ბევრად უფრო რთული და დროში უფრო ხანგრძლივი პროცესია, ვიდრე ცალკეული ენობრივი ერთეულების მნიშვნელობის შეცვლა.

კონცეპტების სემანტიკური მნიშვნელობები ასახავს ხალხის მენტალიტეტის და ეროვნული ხასიათის თავისებურებებს, ტრადიციებს, ნორმებს, ჩვეულებებს, ქცევის წესებს, ისტორიულ გამოცდილებასა და კულტურულ მეხსიერებას. კონცეპტების ეთნოკულტურული მახასიათებლები განსაკუთრებით იძებნება მათი რეპრეზენტანტების - ენობრივი ერთეულების - კონოტაციებში.

თითოეულ ერს აქვს უნიკალური კულტურული მემკვიდრეობა, რომელიც სხვადასხვა ფორმით აისახება ენაში. უკვე დიდი ხნის განმავლობაში კონცეპტები შეისწავლება არა მხოლოდ ერთი კულტურის, ერთი ენის, არამედ ორი ან მეტი კულტურისა და ენის ფარგლებში. მრავალ სამეცნიერო ნაშრომში კონცეპტები შედარებულია რუსულ და ინგლისურ, რუსულ და გერმანულ ენებში. ამ ენებს არ აკავშირებს ახლო ნათესავობა, ამ კულტურებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. რა თქმა უნდა, კონცეპტების შესწავლისას ვლინდება დიდი ლინგვოკულტურული სხვაობა. მაგრამ შესაძლებელია თუ არა მნიშვნელოვანი განსხვავებების ნახვა ახლო მონათესავე ენების კონცეპტებში? ამ თვალსაზრისით სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზმა აჩვენა კვლევის ნაკლებობა და დააყენა ამ საკითხის შესწავლის აქტუალობა.

კვლევისთვის ვიყენებთ, ერთი მხრივ, ახლო მონათესავე ენებს - უკრაინულს და რუსულს, მეორე მხრივ, ორ არამონათესავე ენას - ქართულს და უკრაინულს. ქართული ენა ყველა ენობრივ დონეზე (ფონეტიკური, ლექსიკური, გრამატიკული და ა.შ.) მნიშვნელოვნად განსხვავდება უკრაინულისა და რუსულისგან. ქართული

კულტურა დიდი ორიგინალობითა და უნიკალური თვისებებით გამოირჩევა. უკრაინული ან რუსული ენების შედარება ქართულთან განსხვავებული სემანტიკის კონცეპტებს და მათი რეპრეზენტაციის საშუალებებს გვაძლევს.

საინტერესოა სემანტიკური მნიშვნელობის ერთობლივი მახასიათებლების გამოვლინება რუსულ, უკრაინულ და ქართულ ენებში, რისიც მიზეზია ამ ქვეყნების ერთი და იმავე სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის (რუსეთის იმპერიის, საბჭოთა კავშირის) შემადგენლობაში გრძელვადიანი ყოფნის ისტორიული რეალობა. უკრაინულ და ქართველ ხალხებს აერთიანებს ისტორიული ბედის მსგავსება - მრავალსაუკუნოვანი გამუდმებული ბრძოლა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისთვის, მისწრაფება ევროინტეგრაციისკენ და მსოფლიო საზოგადოებაში ადგილის დამკვიდრებისაკენ.

უკრაინული და რუსული აღმოსავლეთ სლავური ჯგუფის ენებია, რომელთა საერთო წინაპარია პროსლავური ენა, საიდანაც წარმოიშვა აღმოსავლური სლავური (ზოგიერთ წყაროებში იგი მოიხსენიება როგორც ძველი რუსული). XI საუკუნიდან ამ ენებმა ცალ-ცალკე დაიწყო განვითარება, თუმცა განიცდიდნენ მეტნაკლებ ურთიერთგავლენას. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ორი ახლო მონათესავე ხალხის კულტურა განვითარდა სხვადასხვა ისტორიული მოვლენების, განმასხვავებელი პოლიტიკური გადაწყვეტილებებისა და სოციალური პროცესების გავლენით. ამ მხრივ, დიდი განსხვავებაა უკრაინულ და რუსულ კულტურებში. ეს განსხვავებები აუცილებლად აისახება ენაში, განსაკუთრებით კონცეპტების სემანტიკურ მახასიათებლებში.

ასეთი შედარებითი კვლევები (რაც უდავოდ გაამდიდრებს ენათმეცნიერულ ცოდნას), პრაქტიკულად, არ არსებობს, სწორედ ეს განსაზღვრავს წარმოდგენილი ნაშრომის აქტუალობას.

დისერტაციის მიზანია იმ ენობრივი ერთეულებისა შედარებითი კვლევა, რომლებიც წარმოადგენენ კონცეპტს ახლო მონათესავე და არამონათესავე ენებსა და კულტურების შორის (უკრაინული, რუსული და ქართული).

მიზნის მისაღწევად საჭიროა შემდეგი კონკრეტული ამოცანების გადაჭრა:

- 1) კონკრეტული კონცეპტების ("ენის" კონცეპტი და "თავისუფლების"/"ნების" ბინარული კონცეპტი) ენობრივი ერთეულების ლინგვოკულტურული/ ლინგვოკულტუროლოგიური მნიშვნელობების ანალიზი ქართული, უკრაინული და რუსული ენების მასალაზე. მოცემული კონცეპტები განხილულია როგორც სამყაროს კონცეპტუალური სურათის სტრუქტურული ელემენტი. კვლევის პროცესში განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენდა მსგავსი ფაქტორების გავლენის ჩვენება კონცეპტუალური მახასიათებლების ფორმირებაზე. კონცეპტების არჩევა ("ნება" / "თავისუფლება" და "ენა") იყო განპირობებული იმ გარემოებით, რომ ისინი ძირითად საკვანძო კონცეპტებს მიეკუთვნება აღნიშნულ კულტურებში და ხასიათდება მოცულობითი ეთნოკულტურული შევსებით, რომელიც ქმნის მრავალ უნიკალურ თვისებასა და მახასიათებელს.
- 2) დახასიათება სხვადასხვა კულტურული ექსტრალინგვისტური ფაქტორისა, რომლებიც გავლენას ახდენენ ცნებების მნიშვნელობებისა და მთლიანად კონცეპტუალურ სფეროზე.
- 3) ლექსიკოგრაფიული წყაროების, მხატვრული ლიტერატურის, პარემიოლოგიური ფონდისა და სხვა წყაროების მასალაზე მონათესავე და არამონათესავე ენებში მსგავსი კონცეპტების შესწავლის მნიშვნელობის გაშუქება მთარგმნელობით ჭრილში.
- 4) კონცეპტების მასალის საფუძველზე თარგმანის ლინგვოკულტუროლოგიური პრობლემების კვლევა განპირობებულია მთარგმნელთა ყურადღების აქცენტირებით ტრანსკოდირებულ ერთეულთა ზუსტ მნიშვნელობაზე, მათი კულტურული შემადგენლობის სავალდებულო ანალიზით.

ნაშრომის ძირითადი ამოცანების განხორციელებისთვის გამოყენებულია შემდეგი მეთოდები და ხერხები: ა) შედარებითი და შეპირისპირებითი მეთოდი; ბ) აღწერის მეთოდი; გ) კონცეპტუალური ანალიზის მეთოდი; დ) ლინგვოკოგნიტური ანალიზი; ე) სემანტიკური ანალიზი.

ნაშრომის **სამეცნიერო სიახლე** განისაზღვრება შემდეგი ფაქტორებით:

- 1) პირველად კონცეპტების "ენა", "თავისუფლება"/"ნება" შედარებითი და შეპირისპირებითი ანალიზი მონათესავე - უკრაინულ და რუსულ ენებში; და არამონათესავე - უკრაინულსა და ქართულში;
- 2) გაანალიზებულია კულტურული და მენტალური ფაქტორები გავლენას ახდენენ კონცეპტების "ენა", "თავისუფლება"/"ნება" ძირითად მნიშვნელობაზე უკრაინულ, ქართულ, რუსულ ენებში;
- 3) გამოვლენილია მნიშვნელოვანი ენობრივი, კულტურული განსხვავება კონცეპტების "ენა", "თავისუფლება"/"ნება" სემანტიკაში, როგორც მონათესავე, ასევე არამონათესავე კულტურებსა და ენებში, რაც აუცილებელია კონცეპტების მნიშვნელობის უფრო სრულყოფილი გამჟღავნებისა და მთარგმნელობითი საქმიანობისათვის.

სადისერტაციო ნაშრომის **თეორიული მნიშვნელობა** იმაში გამოიხატება, რომ კვლევის შედეგად დაზუსტდა ბევრი ტერმინი ლინგვოკულტურულ და კოგნიტურ სფეროში. შესწავლილ კონცეპტებში ("ენა", "თავისუფლება"/"ნება") იყო გამოვლენილი განსხვავებული ნიშანთვისებები მონათესავე ენებში (უკრაინულ და რუსულ ენებში) და სემანტიკური სიახლოვე არამონათესავეში (უკრაინულ და ქართულ ენებში), რაც კონცეპტების შესწავლის პერსპექტიულ სფეროს წარმოადგენს.

ნაშრომის **პრაქტიკული მნიშვნელობა** მდგომარეობს ენობრივი ერთეულების მნიშვნელობის ლინგვოკულტურული/ლინგვოკულტუროლოგიური განსხვავების იდენტიფიცირებასა და აღწერაში, რაც მნიშვნელოვანია პრაქტიკული მთარგმნელობითი საქმიანობისთვის. ადეკვატური თარგმნა მოითხოვს კონცეპტუალურ მიდგომას: მთარგმნელს უნდა ქონდეს გააზრებული კონკრეტული კონცეპტის ადგილი სამყაროს ენობრივ სურათში, მისი ურთიერთკავშირი სხვა საკვანძო კონცეპტებთან და განსხვავებული სემანტიკური დატვირთვა სხვადასხვა ენებში და კულტურებში.

ჩვენი კვლევის მასალას წარმოადგენს უკრაინული, რუსული და ქართული მხატვრული ლიტერატურის (XIX – XXI სს) საუკეთესო ნიმუშები, ზეპირსიტყვიერება, პუბლიცისტიკა, ლექსიკოგრაფიული წყაროები.

ნაშრომის სტრუქტურა: დისერტაცია შედგება შესავლის, სამი თავისა და დასკვნებისგან, თან ერთვის ბიბლიოგრაფია.

შესავალში განხილულია ნაშრომის აქტუალობა, სამეცნიერო სიახლე, მოცემულია კვლევის ძირითადი მიზნები და ამოცანები, განმარტებულია კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძვლები, დასაბუთებულია მისი შედეგების თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

თავი I - კონცეპტის თეორია და კონცეპტუალური სივრცის ფორმირება - წარმოდგენილია სამ პარაგრაფში, შეიცავს თანამედროვე მეცნიერული მიდგომების ანალიზს კოგნიტური ლინგვისტიკის საგნის დასაზუსტებლად (1.1); კონცეპტის, როგორც სამეცნიერო ტერმინის, მრავალმხრივი განმარტებების დეტალურ, ანალიტიკურ მიმოხილვას (1.2); იმ ფაქტორების ანალიზს, რომლებიც გავლენას ახდენენ კონცეპტუალური სივრცის ფორმირებასა და არსებობაზე (1.3).

თავი II - მონათესავე (უკრაინული და რუსული) და არამონათესავე (ქართული და უკრაინული) კონცეპტუალური სურათების მსგავსება და განსხვავება - შედგება სამი პარაგრაფისაგან, რომლებიც შეიცავს პრაქტიკულ მასალას კონცეპტების „თავისუფლება“, „ნება“ შინაარსობრივი მხარის ანალიზის სახით ქართულ, რუსულ და უკრაინულ კულტურებში, აგრეთვე ამ კონცეპტების ყველაზე მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი სემანტიკური მახასიათებლების შედარებას:

2.1 - ბინარული კონცეპტის „თავისუფლება“/„ნება“ ენობრივი რეპრეზენტაციის შესწავლა უკრაინულ ენაში ემყარება პარემიოლოგიური ფონდის, ტარას შევჩენკოს შემოქმედების და XX - XXI საუკუნეების მხატვრული ლიტერატურის ცალკეული ნაწარმოებების ანალიზს;

2.2 - რუსულ ენაში "თავისუფლების"/"ნების" კონცეპტის გამომხატველი ნომინაციური ერთეულების სემანტიკური ანალიზი და აღწერა მოცემულია უკრაინულ ენასთან შედარებით ასპექტში.

2.3 - ქართულ ენაში კონცეპტი "თავისუფლება" / "ნება" გაანალიზებულია რუსულსა და უკრაინულ კონცეპტებთან შეპირისპირებაში, გამოვლენილია და არგუმენტირებულია საერთო და განსხვავებული მახასიათებლები.

თავი III - "ენის" კონცეპტის შედარებით-შეპირისპირებითი ანალიზი უკრაინული, რუსული და ქართული ენების ლინგვოკულტურებში - შედგება სამი პარაგრაფისაგან, შეიცავს შედარებით და შეპირისპირებით ანალიზს (ძირითადი) ენობრივი ერთეულებისა, რომლებიც წარმოადგენს რუსულ, უკრაინულ და ქართულ ენობრივ კულტურებში "ენის" კონცეპტს; მოცემულია ანალიზი სხვადასხვა ექსტრალინგვისტური ფაქტორებისა, რომლებმაც გავლენა მოახდინა კონცეპტების სემანტიკური მახასიათებლების ჩამოყალიბებაზე. განხილულია ხალხთა კულტურის მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, რომლებიც აისახება არა მხოლოდ ცალკეულ კონცეპტებში, არამედ მთლიანად კონცეპტუალურ სისტემაში:

3.1. - შეიცავს კონცეპტი "ენის" მნიშვნელოვანი სემანტიკური მახასიათებლების ანალიზს უკრაინულ ლინგვოკულტურაში;

3.2. - წარმოდგენილია რუსული კონცეპტის "ენის" ძირითადი მნიშვნელობების შედარებითი ანალიზი უკრაინული ენასთან, აქცენტი კეთდება მონათესავე ენების კულტურულ მნიშვნელოვან განსხვავებებზე;

3.3. - განხილულია ქართული კონცეპტი "ენა" სამყაროს ენობრივ სურათში. ნაშრომის დასკვნაში მოცემულია კვლევის შედეგები.

თავი I კონცეპტის თეორია და კონცეპტუალური სივრცის ფორმირება

1.1. თანამედროვე კოგნიტური ლინგვისტიკა

თანამედროვე ლინგვისტური კვლევის ფარგლებში განსაკუთრებით აქტუალურია კოგნიტური ლინგვისტიკის საკითხები. ევროპული და ამერიკული კოგნიტური ენათმეცნიერების ცნობილ წარმომადგენლებს შორის აღსანიშნავნი არიან ჩ. ფილმორი, რ. ლენეკერი, ლ. ტალმი, ჟ. ლაკოფი, მ. ტერნერი დ. ჯერარტსი, ა. ბარსელონა, რ. დირვენი და სხვანი. რუსეთში კოგნიტური ლინგვისტიკის საკითხებს განიხილავენ ისეთი მკვლევრები, როგორებიცაა ე. კუბრიაკოვა, ი. სტეპანოვი, ზ.

პოპოვა, ი. შტერნინი, ვ. დემიანკოვი, ნ. ბოლდირევი, ვ. ზაბოტკინა, ე. პეტრუხინა, ე. გოლოვანოვა, ე. რახილინა და სხვები.

კოგნიტური ლინგვისტიკის მთავარ ამოცანებს შორის უნდა აღინიშნოს ენის როლის შესწავლა შემეცნების პროცესებში, ინფორმაციის მიღებისა და დამუშავების პროცესში, აგრეთვე მის გადაცემაში; სამყაროს გააზრების საკითხების შესწავლა; კულტურული და ენობრივი კატეგორიზაციისა და კონცეპტუალიზაციის საშუალებებისა და მეთოდების აღწერა; კონცეპტების, კონცეპტუალური სფეროს ცნებების დაზუსტება, სამყაროს კონცეპტუალური და ენობრივი სურათების შესწავლა (მასლოვა 2004: 24-25).

კოგნიტური ლინგვისტიკის თვალსაზრისით, ენა არის ცოდნის შენახვის, გადაცემის, აზრების ფორმირების და გაცვლის საშუალება. ამრიგად, ენა სხვა ცნობილ ფუნქციებთან ერთად (კომუნიკაციური, სემიოტიკური, ზემოქმედებითი და ა.შ.) ასრულებს კიდევ ერთ მნიშვნელოვან - კოგნიტურ ფუნქციას.

ერთ-ერთი ძირითადი წარმონაქმნი, რომლის მახასიათებლების შესწავლა კოგნიტური ლინგვისტიკის ამოცანას წარმოადგენს, კონცეპტი და კონცეპტუალური სფეროა. კონცეპტებისა და კონცეპტუალური სფეროს შესწავლისას, კოგნიტური ლინგვისტიკა განიხილავს ენას, როგორც ინფორმაციის წყაროს მსოფლიოს ენობრივი სურათის შესახებ, რისი დახმარებითაც ყალიბდება კონცეპტის სემანტიკა, განისაზღვრება ეროვნული მენტალიტეტი, გადმოცემულია ეროვნული ცნობიერება, ეროვნული ხასიათი და ცალკეული ეთნიკური ჯგუფის მიერ სამყაროს აღქმის თავისებურებები. კონცეპტი განასახიერებს ერის მენტალურ მახასიათებლებს, რაც ნიშნავს, რომ იგი წარმოადგენს ინდივიდუალური და კოლექტიური აზროვნების ერთეულს (კარასიკი, სტერნინი 2007: 9).

კოგნიტურ ლინგვისტიკას აქვს კვლევის სპეციფიკური საგანი, რომელიც ხსნის ახალ შეხედულებას ენაზე. ენა ის ვერბალური მასალაა, რომელიც შეიცავს გამოცდილების შედეგად ჩამოყალიბებულ ცოდნას, რომელიც გარკვეული ეთნოსის მიერ სამყაროს აღქმის პროცესში ფორმირდება, თავისი სპეციფიკური ეთნოკულტურული ხედვით. მაგრამ გამორჩეული საგნის გარდა, ამ მეცნიერებამ ჩამოაყალიბა სპეციფიკური კვლევის მეთოდი - კონცეპტუალური ანალიზი - რომელიც წამყვანი მეთოდია სამეცნიერო განვითარების ამ სფეროში. ამ მეთოდის

ფარგლებში გამოიყენება სხვადასხვა ტექნიკა - კონცეპტუალური ან კოგნიტური მოდელირება, ფრეიმი, პროტოტიპული ანალიზი და სხვები (ბოლდირევი 2004: 23).

1.2. კონცეპტის განსაზღვრა

ადამიანი აღიქვამს სამყაროს, მუდმივად ითვისებს ახალ ცოდნას მის შესახებ. შემეცნების პროცესში მიღებული ინფორმაცია ცალკეულ ცნებებად განისაზღვრება, რომელთა შორის კონცეპტები განსაკუთრებულ როლს ასრულებენ. როგორც მრავალი მეცნიერი აღნიშნავს, ადამიანი ფიქრობს და მოქმედებს კონცეპტების სამყაროში, თავდაპირველად, მათი სემანტიკური მნიშვნელობების ჩამოყალიბებით, შემდგომში ადამიანი იმავე მნიშვნელობებით მოქმედებს სხვა კონცეპტების ახსნისას.

კონცეპტი მეცნიერების მთელ სპექტრში მრავალი მიმართულებით შეისწავლება. კოგნიტური ლინგვისტიკა, კულტუროლოგია, ლინგვოკულტუროლოგია, პოლიტოლოგია, სოციოლოგია და ეთნოფსიქოლოგია - თითოეული მიმართულება ამ ცნებაში ხედავს სხვადასხვა მნიშვნელოვან მხარეს და შესაბამისად, მეცნიერებაში კონცეპტის ცნებების სხვადასხვა განსხვავებული განმარტება არსებობს.

კონცეპტების შესწავლის მრავალი მიდგომა არსებობს, რომელთა შორის ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია კოგნიტურ და ლინგვოკულტურულ მიდგომებზე.

კონცეპტების კოგნიტური გამოკვლევა ხდება კოგნიტური ლინგვისტიკის განვითარების ჩარჩოებში, რომელიც შეისწავლის ისეთ ცნებებს, როგორცაა „ცოდნის კვანტი“ და კოგნიტური პროცესები ცნობიერების საფუძველზე, გამოაქვს დასკვნები ადამიანის ცნობიერებაში კონცეპტების ტიპებისა და შინაარსის შესახებ (კარასიკი, სლიშკინი 2005: 14).

ლინგვოკულტურული მიდგომა წარმოადგენს კონცეპტს, როგორც „კულტურის კოლტს“ ადამიანის გონებაში, პირველ რიგში იმ კულტურული პროცესების გათვალისწინებით, რომლებიც გავლენას ახდენენ კონცეპტის მნიშვნელობების ჩამოყალიბებაზე (სტეპანოვი, 2001: 43). ლინგვოკულტუროლოგიაში საყურადღებოა ნ. არუთინოვას, ზ. ბიჟევას, ა. ვეჟბიცკაიას, ს. ვორკაჩევის, ვ. კარასიკის, ვ. მასლოვას, გ. სლიშკინას, ი. სტეპანოვის, ვ. თელიას, გ. ტოკარევის, რ. ფრუმკინას და სხვათა ნაშრომები.

განსაკუთრებით ბევრი ენათმეცნიერი და კულტურული განიხილავს კონცეპტს სხვა მნიშვნელოვან ცნებასთან, კერძოდ, სამყაროს ენობრივ სურათთან, მჭიდრო კავშირში. ამგვარი წარმონაქმნების ურთიერთკავშირი, პირველ რიგში, განპირობებულია მათ წარმომქმნელ წყაროთა ერთობით. როგორც ზ. პოპოვა და ი. სტერნინი მიიჩნევენ, სპეციფიკური მგრძობიარე გამოცდილება, რომელიც თავის მხრივ ყალიბდება სამყაროს აღქმის პროცესში, ადამიანის ობიექტური საქმიანობა, ჩამოყალიბებული კონცეპტების გონებრივი შეფასება, ენობრივი კომუნიკაცია, სამყაროს მუდმივი უწყვეტი შემეცნება, კერძოდ, ენობრივი ერთეულების ათვისება გავლენას ახდენს კონცეპტის ფორმირებაზე (პოპოვა, სტერნინი, 2001: 40).

კონცეპტი მნიშვნელოვანი ლინგვისტური ცნებაა და გარკვეულ ფუნქციებს ასრულებს ამ მეცნიერებაში. კონცეპტის მთავარ განმასხვავებელ ფუნქციად, მრავალი მკვლევარი განსაზღვრავს ჩანაცვლების ფუნქციას. ისინი რამდენიმე ლექსიკურ ცნებებს ანაცვლებენ ერთი ლექსემით. გარდა ამისა, კონცეპტის მეორე ფუნქციას მნიშვნელობის გაფართოების საშუალება წარმოადგენს. როგორც ნებისმიერი მრავალმხრივი, რთული ცნება, კონცეპტი შეისწავლება არა მხოლოდ ინტეგრირებული თვალსაზრისით, არამედ სტრუქტურის დეტალური გამოკვლევით.

ამრიგად, მეცნიერები ცდილობენ განასხვავონ ამ ცნების სტრუქტურული ელემენტები, ამავდროულად იპოვონ კონცეპტის ისეთი მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, როგორებიცაა ფართო საზღვრები, დინამიურობა და პირობითობა.

კონცეპტების შედარებით-შეპირისპირებითი კვლევა აღნიშნული სამეცნიერო საკითხების შესასწავლად მნიშვნელოვანი მიმართულებაა.

1.3. კონცეპტუალური სივრცის ფორმირება

ენობრივი ერთეულების მნიშვნელობა არ შეიძლება განისაზღვროს ცალკე; ეს მხოლოდ სხვა შემეცნებითი სტრუქტურების კონტექსტში ხდება. ეს მნიშვნელობა უნდა ჩამოყალიბდეს არა მხოლოდ პარადიგმატული და სინტაგმატური კონტექსტის თვალთ, არამედ კოგნიტურითაც - ეს არის ცოდნის გარკვეული ბლოკები, რომლებიც ამ მნიშვნელობებს მიღმა დგას და უზრუნველყოფს მათ გაგებას (ბოლდირევი, 2004: 25).

თითოეული ენის კონცეპტუალური სისტემა ყალიბდება სხვადასხვა ფაქტორის გავლენით, რომელთა შორის აღსანიშნავია გარკვეული ხალხის მსოფლმხედველობა და სამყაროს აღქმა, მისი ცხოვრების წესი, ნორმები და ტრადიციები, ისტორიული წარსული, განვითარების თანამედროვე პირობები და ა.შ. ჩამოყალიბებული კულტურული ნორმები და პრინციპები აუცილებლად აისახება ენაში, რომელიც განასახიერებს სხვადასხვა კონოტაციურ მნიშვნელობასა და ენობრივი ერთეულების მნიშვნელობის სპეციფიკურ სემანტიკას.

კონცეპტუალური სისტემა ივსება ძირითადი მნიშვნელობებით და წარმოადგენს ცოდნის, შეფასების, იდეების ერთობლიობას სამყაროს შესახებ, რომელსაც თავისებურად აღიქვამს გარკვეული ერი. ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ კონცეპტუალური სისტემა ასახავს სამყაროს შესახებ ობიექტურ ცოდნას, მათი ფორმირება და დაგროვება შეუძლებელია კონკრეტული ადამიანისა და მთლიანად ხალხის მიერ ამ სამყაროს სუბიექტური აღქმის გარეშე.

ცხოვრების სტილი და მსოფლმხედველობა, მენტალობა, კულტურული ნორმები და ტრადიციები აუცილებლად აისახება ენის ენობრივი ერთეულების მნიშვნელობებში. კონცეპტუალური სისტემის მახასიათებლები ნათლად წარმოჩენილი ისეთ ფორმირებებში, როგორებიცაა კონცეპტები.

XX საუკუნის ბოლოსთვის მეცნიერებაში მრავალი ნაშრომი გამოჩნდა სამყაროს ენობრივი სურათის პრობლემისა და, კერძოდ, სამყაროს ენობრივი სურათის შესახებ (გ.ბრუტიანის, ს.ვასილევის, გ.კოლშანსკის, მ.ბლევკის, ჯ.ხაიმსის და სხვ. შრომები). ლინგვისტურ მეცნიერებაში სამყაროს სურათი გაგებულია, როგორც ცოდნა რეალობის შესახებ. ცოდნა კი ფორმირდება გამოცდილების, ნორმების, წესების, ტრადიციების, ადათთა გავლენით. სამყაროს ენობრივი და კულტურული სურათის, კონცეპტის, კონცეპტუალური სფეროს ცნებები მრავალი სამეცნიერო სფეროს კვლევის საგანია და აქტუალურია ანთროპოცენტრული სამეცნიერო პარადიგმის ფარგლებში.

თავი II მონათესავე (უკრაინული და რუსული) და არამონათესავე (ქართული და უკრაინული) კონცეპტუალური სურათების მსგავსება და განსხვავება
2.1. ბინარული კონცეპტის "თავისუფლება" / "ნება" ენობრივი შემადგენლობა და სპეციფიკა უკრაინულ ენაში

2.1.1. ბინარული კონცეპტის "თავისუფლება" / "ნება" სემანტიკური თვისებები, რომლებიც ვლინდება პარემიოლოგიურ ფონდში

პრაქტიკული კვლევის ფარგლებში ჩვენ ჩავატარეთ კონცეპტის „ნება“/„თავისუფლება“ შედარებითი ანალიზი. ეს კონცეპტი ენისა და კულტურის შემადგენელია. სამეცნიერო ლიტერატურაში ასეთ კონცეპტებს კონსტანტი ეწოდება. კონსტანტი არის კონცეპტები, რომლებიც ხალხის კულტურაში საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არსებობს ან, როგორც ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, ყოველთვის არსებობს. ისინი შეიძლება სახელით ემთხვეოდეს სხვა ეროვნული კულტურის კონსტანტებს, მაგრამ, რა თქმა უნდა, სემანტიკური შინაარსის განსხვავებით. მათი სემანტიკა ვლინდება არა სამეცნიერო-კონცეპტუალურ, არამედ ყოველდღიურ განზომილებაში, კონკრეტულ კულტურაში დაფიქსირებულ რეალობაში. ისინი წარმოადგენენ კოლექტიურ ცნობიერებას და ობიექტურ ხასიათს ატარებენ გარკვეულ საზოგადოებაში.

ნების კატეგორია განსაკუთრებით ღირებულია უკრაინელი ხალხისთვის. ამ კონცეპტის მსგავსი პოზიცია განპირობებულია მნიშვნელოვანი ისტორიული ფაქტორებით, რომლებმაც გავლენა მოახდინეს უკრაინელი ერის მენტალიტეტის ჩამოყალიბებაზე. მრავალი საუკუნის განმავლობაში უკრაინელი ხალხი იბრძოდა და იბრძვის თავისი ნების (თავისუფლების) და დამოუკიდებლობისთვის: ტერიტორიების, საზღვრების, ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისთვის ყველა სფეროში.

ვერბალური კონცეპტი უკრაინულ ენაში წარმოდგენილია ლექსიკონისა და კონტექსტუალური მნიშვნელობების კომპლექსით. მთავარი ვერბალიზატორი არის სიტყვები «воля» და «свобода», რომლებიც თანამედროვე მეცნიერებაში ხშირად გაიგივებულია XXI საუკუნის პიროვნების სიმბოლოებთან (ვასილენკო, სემენიშინი 2016: 113).

უნდა აღინიშნოს, რომ ხალხურ შემოქმედებასა და პოეზიაში ლექსემა «воля» უფრო გავრცელებულია, ვიდრე ლექსემა «свобода». უკრაინული კონცეპტი «воля» აერთიანებს როგორც პიროვნულ ასპექტს, ასევე ეროვნულს. ამავე დროს, ეროვნული ასპექტის დიდი როლი გავლენას ახდენს თითოეული უკრაინელის ნების აღქმის ფორმირებაზე.

ენობრივ კონცეპტს «воля» აქვს რთული ფსიქოლონგვისტური სტრუქტურა, ის ხასიათდება სხვადასხვა ფსიქოფიზიკური პარამეტრებით, პოლისემიურობით. თავისუფლებისა და ნების კონცეპტთა დიქტომია ემყარება ფსიქიკური და სოციალურ-პოლიტიკური კატეგორიების წინააღმდეგობას. თუმცა, ფსიქიკური მოვლენების სოციალურ დონეზე, ან პირიქით, სოციალურიდან ფსიქიკურ სფეროში გადატანის შემთხვევაში - ორივე კონცეპტი იკვეთება, ემთხვევა ერთმანეთს.

კონცეპტი "воля" არის გამოვლენილი მრავალრიცხოვან პარემიაში, რომლებიც ავლენენ ამ ცნების სემანტიკას, როგორც ზნეობრივ და ნებაყოფლობით ხასიათს ატარებს (Вільному воля не потрібна.);

ნება არის ოცნება, სურვილი, მიზანი (Сам у неволі, а мрії на волі. Або волю здобути, або дома не бути).

ნება არის ძალა (Воля дає силу слабим.); უფრო ღირებული ვიდრე სიცოცხლე და სიმდიდრე, უმაღლესი სიკეთე (Життя не має ціни, а воля дорожча за життя. За народ і волю віддамо життя і долю.);

ნება არის კარგი ბედის პირობა (Хто без волі, той без долі);

ნება არის სრულყოფილი სიცოცხლის პირობა (Чоловік без волі, як кінь на припоні);

ნება არის პოტენციური მოქმედება (На волі я й гори потоплю);

ნება არის უკრაინელი კაზაკის ცხოვრების აზრი და მიზანი, ბრძოლა (Степ та воля – козацька доля);

ნება პირადია (У своїй хаті своя правда і сила, і воля);

ნება - ფიზიკური სივრცეა (Коли козак у полі, то він на волі);

ნებას აქვს უარყოფითი კონოტაცია (Дай серцю волю, а сам підеш у неволю).

პარემიოლოგიური ფონდის ანალიზით მივედით დასკვნამდე, რომ კონცეპტის "воля" ძირითადი მნიშვნელობიდან აღსანიშნავია: ნება - ძალა, სურვილი, ზნეობრივი

და ნებისყოფის თვისებებია. ასევე ამ კონცეპტის მნიშვნელობაში არის ბრძოლის ასპექტი.

"თავისუფლების" კონცეპტი (უკრ. «свобода») პარემიოლოგიაში ნათლად არ ამჟღავნებს მის მნიშვნელობებს, ვინაიდან იგი წარმოდგენილია რამდენიმე ანდაზასა და გამონათქვამში:

Ліпше холодно і голодно, але вільно.

Народ без свободи, як безплідна земля, лиш терен родить.

Народ без свободи — як риба без води.

კონცეპტის სემანტიკური შინაარსი გამოვლენილია ლექსიკოგრაფიული მასალის ანალიზით, რომელიც გადმოგვცემს კონცეპტის "свобода" შემდეგ მნიშვნელობებს:

1) პოლიტიკური და ეკონომიკური ზეწოლის, ჩაგვრისა და შეზღუდვების არარსებობა როგორც საზოგადოების, ისე ცალკეული კლასის სოციალურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში; დემოკრატიული თავისუფლებები, ნება;

2) პატიმრობის, ციხეში ყოფნის, ტყვეობაში ყოფნის და ა.შ. გამორიცხვა;

3) სიცოცხლე, არსებობა ვინმესგან დამოუკიდებლად, საკუთარი შეხედულებისამებრ ქცევის უნარი;

4) ნებისმიერი ზონის, ბარიერების და აკრძალვების გარეშე მოქმედების შესაძლებლობა;

5) ფილოსოფიური კატეგორია - აჩვენოს სუბიექტის შესაძლებლობა თავისი ნება ბუნების და საზოგადოების განვითარების კანონების ცოდნის პირობებში;

6) სირთულე არაფერშია;

7) უშუალობა ურთიერთებებში,

8) თავისუფალი დრო სამსახურიდან (უკრაინული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, 1970: 98).

ამავე ლექსიკონში კონცეპტი „воля“ შემდეგი მნიშვნელობებით არის წარმოდგენილი:

1) ადამიანის ფსიქიკის ერთ-ერთი ფუნქცია, რომელიც შედგება, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ თავზე ძალაუფლების, საკუთარი მოქმედებების კონტროლისა და საკუთარი ქცევის შეგნებული რეგულირებისაგან; თქვენი მიზნის მიღწევისკენ სწრაფვა;

2) სურვილი, მოთხოვნა, წესრიგი;

3) განკარგვის უფლება საკუთარი შეხედულებისამებრ; ძალა; ნებართვა, თანხმობა, გადაწყვეტილება;

4) არანაირი შეზღუდვა; თავისუფლება; პირადი ცხოვრება სახლში;

5) თავისუფლება, დამოუკიდებლობა;

6) გლახთა განთავისუფლება მონობისგან (უკრაინული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, 1980: 735).

ლექსიკონის მნიშვნელობები განსაზღვრავს კონცეპტების სემანტიკას, რომლებიც გარკვეულ მნიშვნელობებში იკვეთება, მაგრამ მაინც განსხვავდებიან: ნება გადმოსცემს როგორც პიროვნების, ასევე შეზღუდული და ჩაგრული ხალხის შინაგან მდგომარეობას. მაგრამ ნების წართმევა შეუძლებელია. თავისუფლება ასოცირდება შეზღუდვების გარეშე მდგომარეობასთან სოციოპოლიტიკურ სფეროში, პატიმრობის გარეშე.

უკრაინული პარემიები ფართოდ ასახავენ კონცეპტის "ნების" სემანტიკას, მაგრამ თითქმის არ გადმოსცემენ კონცეპტის "თავისუფლების" მნიშვნელობას, ვინაიდან პარემიების დონეზე იშვიათად გამოიყენება თავად ლექსემა "თავისუფლება".

2.1.2. ბინარული კონცეპტი "ნება"/"თავისუფლება" ტარას შევჩენკოს შემოქმედებაში

თავისუფლებისა და ნების იდეა ტარას შევჩენკოს შემოქმედებაში ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა. თავად პოეტი, მისი ცხოვრება და შემოქმედება თავისუფლების იდეის მაგალითია. როგორც მკვლევარი ა. შკრაბალიუკი აღნიშნავს, თავისუფლების იდეა შევჩენკოს შემოქმედებაში გამოხატულია "ნების" კონცეპტში, რომელიც შინაარსობრივად მდიდარია და ანალოგი არ აქვს არა მხოლოდ უკრაინულ, არამედ მსოფლიო ლიტერატურაშიც (შკრაბალიუკი, 2010: 8-10).

ამრიგად, ტარას შევჩენკოს პოეტურ მეტყველებაში ნათლად არის აღწერილი კონცეპტი „ნება“ – «воля» და არა „თავისუფლება“ – «свобода». ზოგადად, უნდა აღინიშნოს, რომ დიდი პოეტის შემოქმედებაში, ისევე როგორც ზოგადად უკრაინულ

ენაში, პირდაპირ გამოიყენება ლექსემა «воля» და არა «свобода». სიტყვა "свобода" რამდენჯერმე გამოიყენა პოეტმა რუსულ ენაზე დაწერილ ნაწარმოებში:

«Твои горы, твое море;

Все красоты природы не искупят его горя, не дадут свободы»;

«Свободу людям - в братстве их ты проявил великим словом...»;

«... Не отходя благословил свободу мысли, дух любви» („Кобзарь“).

უკრაინელი მკვლევარი ვ. ვაშჩენკო, რომელიც იკვლევდა XX საუკუნის 60-იან წლებში ტ. შევჩენკოს შემოქმედებას, აღნიშნავს, რომ სიტყვა "ნება" – «воля» - პოეტის შემოქმედებაში დაახლოებით 160-ჯერ არის გამოყენებული, რაც მოწმობს პოეტის მსოფლმხედველობაში ამ კონცეპტის უდიდეს როლსა და მნიშვნელობას (ვაშჩენკო, 1963: 25).

ბევრმა მეცნიერმა შეისწავლა ტ. შევჩენკოს შემოქმედებაში კონცეპტი "воля", რომელიც განსაზღვრავს ამ კონცეპტის სემანტიკური შინაარსის განვითარების ასეთ ვექტორს: "ნება - ძალა", "ნება - „ძალაუფლება“, "ნება - ბედი", "ნება - მოქმედება", "ნების მოქმედება", "ნება - უნებობა", "ნების თვისებები", "ნების მდგომარეობა", "ნების სივრცე", "ნება-აუცილებლობა", "ნება-ეთნიკური მახასიათებლები", "ნება-ემოციური მახასიათებლები".

ნების კონცეპტის გაანალიზებით, რომელიც ფართოდ არის წარმოდგენილი ტარას შევჩენკოს შემოქმედებაში, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გენიალურმა პოეტმა თავის შემოქმედებაში საკმაოდ ნათლად გადმოგვცა ყველა კონოტაციური მნიშვნელობა. ძირითად მნიშვნელობებს - სურვილს, ძალას, ღირებულებას - ასევე ემატება მრავალი დამატებითი მნიშვნელობა, რაც ქმნის მრავალმხრივი კონცეპტის სხვადასხვა შინაარსობრივ გაგებას. ამათში აღსანიშნავია: ნება, როგორც ბედი, მონობა; ნება არის წმინდა, ღმერთის მიერ მოცემული; ნება უფრო ფასეულია, ვიდრე სიცოცხლე და უკვდავება, როგორც სული; ნება, როგორც ცოცხალი არსება; ნება - კაზაკების განმათავისუფლებელი ბრძოლა და მრავალი სხვა.

პოეტის შემოქმედება არ ავლენს "თავისუფლების" ცნების სემანტიკურ მნიშვნელობას. ჩვენი აზრით, ეს არის ერთ-ერთი ფაქტი, რომელიც ადასტურებს, რომ უკრაინულ ენაში სიტყვის "ნების" გამოყენება უფრო ხშირია, ვიდრე სიტყვის "თავისუფლება". შევჩენკოს პოეტურ სტრიქონებში სიტყვა „თავისუფლება“

იშვიათად არის გამოყენებული და ფართოდ არ არის გადმოცემული მისი მნიშვნელობის ნიუანსები.

მე-20 საუკუნეში შეიცვალა ვითარება სხვადასხვა ექსტრალინგვისტური ფაქტორების გამო - სოციალური და საზოგადოებრივი მოძრაობა, სახელმწიფო სისტემის ცვლილება, კულტურული რეალობების ცვლილება და მრავალი სხვა ფაქტორი.

2.1.3. ბინარული კონცეპტების "ნების"/"თავისუფლების" მნიშვნელობათა ანალიზი XX - XXI საუკუნეების ლიტერატურაში

მე-20 საუკუნის დასაწყისში სხვადასხვა ექსტრალინგვისტურმა ფაქტორებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანა სამყაროს უკრაინულ ენობრივ სურათში. უკრაინის ეთნიკურ ტერიტორიაზე სიტყვა "თავისუფლება" («свобода») ფართოდ არის გავრცელებული. ცვლილებები გამოიხატება ამ სიტყვის უფრო ხშირი გამოყენებაში აღნიშნულ პერიოდში, როგორც მხატვრულ ლიტერატურაში, ასევე პუბლიცისტიკაში. სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების განვითარებასთან, თავისუფლებისთვის და უფლებებისთვის ბრძოლასთან ერთად გაჩნდა ისეთი გამონათქვამები, როგორებიცაა:

«свобода слова» (სიტყვის თავისუფლება),

«свобода особистості» (პიროვნების თავისუფლება),

«свобода друку» (ბეჭდვის თავისუფლება),

რომლებიც გამოიყენებოდა მხატვრულ ლიტერატურაში:

„Я просвічена людина, маю право на свободу, на самостійність“

(*ი. ნეჩუი-ლევიცკი*);

„Народ ще тільки осмислює конституційні простори своєї свободи, а уряд уже стріляє“ (*ვ. სტუს*).

ამ პერიოდში სიტყვამ «свобода» ("თავისუფლება") შეიძინა სხვა მნიშვნელობაც: თავისუფლება პოლიტიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში. ხოლო სიტყვას «воля» ("ნება") მიენიჭა მთავარი მნიშვნელობა, როგორც შინაგანი ფსიქიკური მდგომარეობა საკუთარი ქმედებების კონტროლისა და ქცევის შეგნებულად რეგულირების, სურვილების რეალიზების შესაძლებლობისა (კატაევა, 2003: 11).

XX საუკუნეში კონცეპტმა "თავისუფლება" შეიძინა სრულიად ახალი მნიშვნელობები, რომლებიც ასოცირდება პირის მიერ მოქალაქის სტატუსის მოპოვებასთან. აღსანიშნავია, რომ XX საუკუნის ბოლოს - XXI საუკუნის დასაწყისში უკრაინულ ენაში "თავისუფლების" კონცეპტის სემანტიკური შინაარსი გამდიდრდა არსებითად ახალი მნიშვნელობით: თავისუფლების გლობალური გაგება დავიწროვდა - პიროვნების თავისუფლება, მოქალაქის თავისუფლება.

მკვლევარი ა.ივჩენკო აღნიშნავს, რომ კონკრეტული ადამიანის თავისუფლება წარმოადგენს მთელი საზოგადოების თავისუფლების განმსაზღვრელ კრიტერიუმს. თანამედროვე ცივილიზაციაში თავისუფლება არის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი პიროვნების განმტკიცებისა. თავისუფალი ადამიანი არის დემოკრატიული საზოგადოების საძირკველი (ივჩენკო, 2001:32). "თავისუფლების" კონცეპტმა, ლექსემის გამოყენებასთან დაკავშირებით, შეიძინა სოციალურ-პოლიტიკური დატვირთვა. უკრაინულ ენაში სიტყვა "свобода" მრავლობით რიცხვშია გამოყენებული, რასაც ვერ ვითვქვით სიტყვა "воля"-ზე (იგი გამოიყენება მხოლოდ მხოლობითში).

ზემოაღნიშნული ღირებულებები მნიშვნელოვანია თანამედროვე კონცეპტის "თავისუფლების" სემანტიკისთვის. ამავე დროს, თავისუფლების, როგორც პირადი უფლებების გაგება, უახლოეს მომავალში შეიძლება შეიცვალოს უფრო სრულყოფილი გაგებით. გეოპოლიტიზმისკენ სწრაფვა მნიშვნელოვნად ცვლის ხალხის მსოფლმხედველობას. და თუ ადრე მსოფლიო აღქმაში დიადა "პიროვნება - ხალხი ან / და სახელმწიფო" ჭარბობდა, ახლა ღირს საუბარი უფრო გლობალური კომპონენტის „პიროვნების - ხალხის ან / და სახელმწიფოს - საერთაშორისო საზოგადოების (სხვა ქვეყნები და ხალხები)“ ჩართვაზე.

2.2. ბინარული კონცეპტის "ნება"/"თავისუფლება" სემანტიკური შინაარსი და გაფორმება რუსულ ენაში

რუსულ ენობრივ სურათში "ნების"/"თავისუფლების" ცნებებს არანაკლებ მნიშვნელოვანი ადგილი ენიჭება, ვიდრე უკრაინის კონცეპტუალურ სფეროში, რადგან ისინი განსხვავდებიან სემანტიკურად, მჭიდრო კავშირშია რუსი ხალხის ცხოვრების სოციალურ-კულტურულ ასპექტებთან. ამ კონცეპტებში ჩანს, თუ როგორ

გამოხატავენ მათ მსოფლმხედველობას ენის საშუალებით (პეტროვი, 2002: 207). რუსულ ლინგვოკულტურაში ცნებები "ნება" და "თავისუფლება" ისეთივე მნიშვნელოვან კონცეპტს წარმოადგენენ, როგორც უკრაინულ ლინგვოკულტურაში.

ა.სოლოხინა, ლექსიკოგრაფიული წყაროების ანალიზის საფუძველზე, განსაზღვრავს "თავისუფლების" ცნების ოთხ ძირითად მნიშვნელობას რუსულ ენაში:

- 1) შესაძლებლობა გააკეთო ის, რაც გინდა, იმოქმედო სურვილისამებრ;
- 2) პოლიტიკურ სფეროში შეზღუდვების, აკრძალვების არარსებობა;
- 3) არანაირი შეზღუდვა;
- 4) თავისუფლება როგორც არც ციხეში ყოფნა, არც მონობაში ყოფნა (სოლოხინა, 2004: 54–55).

ვ. ურისონი კონცეპტების შედარებით ანალიზში მიუთითებს, რომ "ნება" სინონიმია "თავისუფლების" მდგომარეობის აღნიშვნის შემთხვევაში და არა გრძნობის მნიშვნელობით. რადგან რუსულ ენაში გამოთქმა "чувство воли" (ნების გრძნობა) კი არ არის, არამედ "чувство свободы" (თავისუფლების გრძნობა). ეს ორი ლექსემა ასევე სინონიმია, როდესაც საქმე ეხება შეუფერხებელი მოქმედების შესაძლებლობას, ხოლო შეზღუდვები, რომლებიც მათ ხელს უშლის, დგინდება როგორც ადამიანის, ისე მთლიანად საზოგადოების, ტრადიციების, ზნეობის, მატერიალური რესურსების ნაკლებობის, ცხოვრებისეული გარემოებების მიხედვით. აღსანიშნავია მკვლევარ ურისონის მნიშვნელოვანი დასკვნა. რომ ლექსემა "ნება" თანამედროვე რუსულ ენაში მოძველებულია, ხოლო "თავისუფლება" აქტუალური ცნებაა და უფრო ზოგადი მნიშვნელობა აქვს (ურისონი, 2004: 697).

დღეს უკრაინულ და რუსულ ენებში კონცეპტებმა "თავისუფლება" საკმაოდ მნიშვნელოვანი სემანტიკა შეიძინა - სოციალური და პოლიტიკური თავისუფლება. მაგრამ რუსულ ენაში ამ მნიშვნელობამ არ მოიპოვა საკვანძო ცნების სტატუსი. რუსული კონცეპტი "თავისუფლება" (свобода) შეიცავს ბევრ სხვა მნიშვნელობასაც. მაგალითად, თავისუფალი მოქმედება, პიროვნების თავისუფლება, თავისუფალი გარემო და სხვა. უკრაინულ ენაში სოციალური და პოლიტიკური თავისუფლება არის ერთ ერთი უმთავრესი კონცეპტი თავისუფლების (свобода) მნიშვნელობისა. და დიდი სემანტიკური დათვირთვა აქვს კონცეპტ „воля“-ს.

რუსულ ენაში კონცეპტების "ნება"/"თავისუფლება" სემანტიკური მნიშვნელობები სულ სხვაგვარად არის განაწილებული. კონცეპტი "თავისუფლება" ღრმა სემანტიკური მნიშვნელობისაა, იგი აერთიანებს საზოგადოების მიერ დაწესებულ გარკვეულ ჩარჩოებს - შეზღუდვების არარსებობა და ნების განხორციელება. თავად სიტყვა "თავისუფლება" («свобода») უფრო ხშირად გამოიყენება ცხოვრების ყველა სფეროში და სიტყვა "ნება" («воля») უფრო და უფრო არქაული ხდება, ანუ ის ძველდება თანამედროვე რუსულ ენაში.

როგორც შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რუსულ და უკრაინულ ენებში კონცეპტის „ნება“ / „თავისუფლება“ სემანტიკაში არსებული განსხვავებები მეტყველებს სამყაროს ენობრივი და კონცეპტუალურ სურათების განსხვავებაზე.

ამრიგად, ენობრივი ერთეულების იმავე ვერბალური გამოხატვის არსებობა სულაც არ ნიშნავს, რომ ამ ერთეულების მნიშვნელობა, როგორც ცნებები, იგივე იქნება. ამ მაგალითში ჩვენ დავინახეთ ძალიან მნიშვნელოვანი განსხვავებები ორ მონათესავე ენას - უკრაინულსა და რუსულს შორის.

რუსული კონცეპტი "воля" მნიშვნელოვნად განსხვავდება უკრაინული "воля" კონცეპტისაგან. უკრაინა იბრძოდა თავისუფლებისა და თავდაცვისათვის, დამოუკიდებლობისა და თვითმყოფადობის დამკვიდრებისათვის. ნების იდეა უკრაინულ ენაში ნიშნავს სიცოცხლეზე უფრო ღირებულს - სახელმწიფოს თავისუფლებას, პიროვნების თავისუფლებას. ასეთი ღირებულებები უკრაინული საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრების რეალობის ნიადაგზე ჩამოყალიბდა, ვინაიდან უკრაინელი ხალხი დიდხანს იმყოფებოდა სხვადასხვა სახელმწიფოების და პოლიტიკური ძალების კონტროლის ქვეშ. რუსი ხალხი კი არ იცნობს ასეთ რეალობას. მათ ქონდათ ძლიერი სახელმწიფო და ძალაუფლება, უზარმაზარი ტერიტორიები.

გარდა ამისა, კონცეპტების მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი ნიშანი არის ნეგატიური დამოკიდებულება ნებისადმი რუსულ ლინგვოკულტურაში, რომელიც არის გამოხატული ხალხურ შემოქმედებაში და არ არის დამახასიათებელი უკრაინული კონცეპტისთვის. ასევე პირიქით.

2.3. ბინარული კონცეპტის "თავისუფლება"/ "ნება" სემანტიკური შინაარსი და ენობრივი გაფორმება ქართულ ენაში

ქართულ ენაში არსებობს ორი ენობრივი ერთეული: „თავისუფლება“ და „ნება“. კონცეპტი "თავისუფლება" ფართო მნიშვნელობას შეიცავს, ეს არის სიტყვის, პრესის, რელიგიის, პიროვნების, ინფორმაციის, აზრის, სინდისის, ხალხის, დემონსტრაციის თავისუფლება; სამოქალაქო თავისუფლება, პირადი თავისუფლება; პიროვნების, საზოგადოების თავისუფლება. ქართული კონცეპტი "ნება" ითარგმნება როგორც პიროვნული თავისუფლება: ის, რაც არ შეიძლება წაერთვას ადამიანს (საქართველოს ეროვნული საპარლამენტო ბიბლიოთეკა).

კონცეპტის "თავისუფლება" ლექსიკურ შინაარსში გამოიყოფა პირადი თავისუფლება, რომლის მნიშვნელობას ატარებს აგრეთვე კონცეპტი "ნება", ისევე როგორც სამოქალაქო თავისუფლება - თავისუფლება საკუთარი უფლებებისა და შესაძლებლობების განხორციელებაში. კონცეპტები "თავისუფლება" და "ნება" მნიშვნელობით მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ "ნება" ასოცირდება პიროვნებასთან - ეს არის პირადი უფლება, შესაძლებლობა. მსგავსი სემანტიკა ამ კონცეპტს უკავშირებს რუსულ კონცეპტს "ნება" (რუს. „воля“), რომელიც ასევე გამოხატავს თავისუფლების პირად ასპექტს, მაგრამ განსხვავდება უკრაინული კონცეპტისგან "ნება", რომელიც დომინირებს უკრაინელების ეროვნულ ცნობიერებაში "თავისუფლების" ცნებებთან. მაგრამ, ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსული კონცეპტი „ნება“ მეტყველებაში გამოყენების თვალსაზრისით არც ისე ჰგავს ქართულს. რუსული ლექსემა „ნება“ უფრო მეტად იძენს არქაულ ხასიათს და გადადის მოძველებული ერთეულების კატეგორიაში, რომლებიც საბოლოოდ შეიძლება გაქრეს ცოცხალი მეტყველებიდან. კონცეპტის ეს მახასიათებელი გამორჩეულია რუსულ კონცეპტუალურ სისტემაში და არ შეიმჩნევა უკრაინულ ან ქართულ ენებში.

XIX - XX საუკუნეების ქართველი პოეტების შემოქმედებაში ვლინდება კონცეპტი "თავისუფლება" შემდეგი მნიშვნელობებით: მჭიდრო კავშირი სამშობლოსთან (საქართველოსთან), ქვეყნის სიყვარული; პერიოდულად მიმდინარეობს ბრძოლა თავისუფლებისთვის, რასაც ქართველი ხალხი ასე ადვილად ვერ აღწევდა. „ბრძოლის“, „განთავისუფლების" ასპექტი არსებითი მნიშვნელობით

ავსებს "თავისუფლების" კონცეპტს - ეს არის ქართველი ერის განვითარების ისტორიული გზა, მისი ისტორია, დაჩაგრულის უფლება (შესაბამისად კიდევ უფრო სასურველი და ღირებული); ქართველი ხალხის თავისუფლების სიყვარულის სიმბოლო; თითოეულ ქართველს აქვს "თავისუფლების" კონცეპტი, როგორც განუყოფელი ნაწილი მისი სულიერი სამყარო; მარადიული თავისუფლება - ისევე როგორც რწმენა, ხალხი, სამშობლო.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული კონცეპტის "თავისუფლება" ანალოგიური სემანტიკა აახლოებს უკრაინის "ნების" კონცეპტთან. ეს მსგავსება აიხსნება უკრაინელი და ქართველი ხალხების ისტორიული ბედის მსგავსებით (ტერიტორიების ხშირი ოკუპაცია, რუსეთის იმპერიის კონტროლი, საბჭოთა პერიოდის რეალობა). ასეთმა საერთო ისტორიულმა რეალობებმა გავლენა მოახდინა კონცეპტების მნიშვნელობის მსგავსებაზე, რაც ნიშნავს, რომ ქართველი და უკრაინელი ხალხის სამყაროს კონცეპტუალური სურათში ჩვენ შეგვიძლია დავინახოთ საერთო მახასიათებლები - ეროვნული უფლებებისათვის ბრძოლა, თავიანთი ქვეყნების თავისუფლებისათვის ბრძოლა. ასევე საერთოა განსაკუთრებულად ღირებული დამოკიდებულება თავისუფლების მიმართ, მისი მოპოვების რთული გზის გამო. როგორც უკრაინელი, ისე ქართველი ხალხი ყოველთვის გამოირჩეოდა თავისუფლების სიყვარულით, რაც აისახება „თავისუფლების“ კონცეპტის გაგებაში და მიუთითებს მის მნიშვნელოვან როლზე სამყაროს ენობრივ სურათში.

თავი III "ენის" კონცეპტის შედარებით-შეპირისპირებითი ანალიზი უკრაინული, რუსული და ქართული ლინგვოკულტურებში

3.1. ენობრივი ერთეულების სემანტიკური მახასიათებლების ანალიზი, რომლებიც წარმოადგენენ კონცეპტს „ენა“ უკრაინულ ლინგვოკულტურაში

კონცეპტი „ენა“ ერთ-ერთი ძირითადი კონცეპტია უკრაინელი, ქართველი და რუსი ხალხის სამყაროს კონცეპტუალურ სურათში.

უკრაინელი ხალხისთვის თავიანთი ენისადმი დამოკიდებულების საკითხი ძალიან მტკივნეულია, რადგან საუკუნეების განმავლობაში უკრაინელები იბრძვიან

არა მხოლოდ თავისუფლების, ეროვნული აღიარების, სახელმწიფოებრიობისა და დამოუკიდებლობისთვის, არამედ მთლიანად უკრაინული ენის განვითარებისა და შენარჩუნებისათვის.

უკრაინულ ენაში კონცეპტი ენა წარმოდგენილია ლექსებით "мова". პარემიოლოგიური ფონდის, უკრაინელი პოეტებისა და მწერლების თხზულებათა ანალიზის შედეგად განისაზღვრა "мова" ცნების ძირითადი სემანტიკური მახასიათებლები სამყაროს უკრაინულ ენობრივ სურათში. ასეთ ნიშნებს შორის აღსანიშნავია: «*рідна*», «*милозвучна*», «*калинова*», «*солов'їна*», «*материнська*».

ლექსიკოგრაფიული მასალისა და პოეტური შემოქმედების ანალიზმა შესაძლებელი გახადა ლექსების „*рідна*“ ძირითადი მნიშვნელობების დადგენა სამყაროს უკრაინულ ენობრივ სურათში. ესენია: დედის ენა; უკრაინული სიმღერის ენა, იავნანა, კობზარები; ხალხის ენა; ენა როგორც დამიანის განუყოფელი ნაწილი; რომელიც შეიცავს ერის ისტორიას, კულტურას.

გამონათქვამის «*материнська мова*» სემანტიკა ვლინდება შემდეგი მნიშვნელობებით: ენა, ისევე როგორც დედა, ერთადერთია; ენა უნდა გვიყვარდეს დედასავით; ენა - დედის იავნანა (პირველი სიმღერა); ენა ყველაზე ღირებულია; ენა უნდა იყოს დაცული, დაფასებული, როგორც დედა. ჩამოთვლილი მნიშვნელობები შეიძლება ორ ჯგუფად წარმოვიდგინოთ:

დედა - უკრაინა - ხალხის ენა;

დედა - სიმღერა - იავნანა - ენა.

გამოთქმა "*милозвучна мова*" უკავშირდება უკრაინული ენის ფონეტიკურ (ვოკალურ) მახასიათებლებს და მის აღქმას. უკრაინული პოეზია და ხალხური შემოქმედება უკრაინულ ენას ადარებს ბულბულის სიმღერას. ამიტომ ეპითეტთან ერთად «*милозвучна*» ენის კონცეპტის აღწერისას ხშირად გამოიყენება ეპითეტი «*солов'їна*».

გამოთქმა «*калинова мова*» ეთნოკულტურული მეტაფორაა და მას პირდაპირი მნიშვნელობა არ აქვს. ეს გამოთქმა ძალიან მრავალმხრივი და ღრმაა. მისი ახსნა მხოლოდ აღწერილობითია. გარდა ამისა, შეუძლებლად ითვლება ამ ფრაზის მნიშვნელობის სრულად გადმოცემა სხვა ენის საშუალებებით. გამოთქმა «*наша мова – калинова*» მეტყველებს უკრაინული ენის სინაზეზე, ეროვნულ ფასეულობებზე.

კალინა - უბრალო მცენარე არ არის, ეს უკრაინის სიმბოლოა და მისი სიმბოლური მნიშვნელობა კარგად გამოიხატება მოყვანილ ფრაზაში.

კონცეპტის "ენის" შემდგომმა ანალიზმა რუსულ ლინგვოკულტურაში აჩვენა მნიშვნელოვანი განსხვავებები კონცეპტების სემანტიკაში.

3.2. კონცეპტი "ენის" სემანტიკური შინაარსი და კონოტაციური მნიშვნელობები რუსულ ლინგვოკულტურაში

რუსულ ენათმეცნიერებაში "ენის" კონცეპტს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს, ვინაიდან მას აქვს ფართე მოცულობის კოგნიტური სტრუქტურა, ღრმა სემანტიკა. სამყაროს რუსულ ენობრივ სურათში კონცეპტი „ენა“ (რუსული «ЯЗЫК») მრავალ სემანტიკურ, კოგნიტურ, ასოციაციურ კავშირს შეიცავს.

მკვლევარ ლ. თავდგირიძის ნაშრომში მითითებულია კონცეპტის "რუსული ენა" («русский язык») შემდეგი ძირითადი მახასიათებლები: «богатый», «красивый», «сложный», «родной», «выразительный», «международный». ჩვენ განსაკუთრებით ხაზს ვუსვამთ მახასიათებლებს «великий», «могучий».

ფრაზა "родной язык" რუსული ლინგვოკულტურული კონცეპტის ბევრი მნიშვნელობას აკავშირებს ერთმანეთთან, რომელთა შორის აღსანიშნავია შემდეგი: მშობლიური - კავშირი სამშობლოსთან; მშობლიური - კავშირი მშობლიურ მიწასთან; მშობლიური - გასაგები ენა; მშობლიური - რომელსაც ბავშვობიდან იცნობს ადამიანი; ძვირფასი, ძლიერი.

ლექსემა "богатый" გადმოსცემს ენის მაღალ ღირებულებას, მის მრავალფეროვნებასა და სიმდიდრეს. «Великий и могучий» არის ეპითეტები, რომლებიც კონცეპტის მახასიათებლების თვალსაზრისით, ეხება როგორც გამომსახველ კომპონენტს, ექსპრესიულობას, ასევე შეფასებითი კატეგორიას. მაგრამ ამავე დროს, მეტყველებაში, მხატვრულ ლიტერატურაში, პუბლიცისტიკასა და სხვა წყაროებში მათი ხშირი გამოყენების გამო, მას შემეცნებითი ხასიათი აქვს, რომელიც კონცეპტის „რუსული ენის“ შეფასების კომპონენტების შემადგენლობაში შედის.

განმარტება "могучий" არის სემანტიკური დიადის "ენა - სახელმწიფო" ურთიერთდაკავშირებული კომპონენტი. სხვადასხვა წყაროში ეს ლექსემა გამოხატავს რუსეთის სახელმწიფოს სიმდიდრესა და სიდიადეს. თავის მხრივ, ენამ, როგორც არა

მარტო ხალხის, არამედ სახელმწიფოს განუყოფელ ნაწილმა, შეიძინა მნიშვნელოვანი სემანტიკური დატვირთვა: "ძლიერი სახელმწიფო - ძლიერი ენა".

რუსული კულტურის პარემიები ავლენენ "ენის", როგორც მეტყველების ორგანოს მნიშვნელობას, რაც დიდ როლს ასრულებს ადამიანის ცხოვრებაში, რასაც ნეგატიური შედეგი მოაქვს (*Худое слово доведёт до дела. За худые слова слетит и голова.*) და რუსეთის ეროვნული მენტალიტეტის საწინააღმდეგო მხარეა, დუმილის პოზიტიური შეფასება (*Где слова редки, там они вес имеют.*)

მიუხედავად მრავალფეროვანი მნიშვნელობისა, რომლითაც ხალხური ხელოვნება ავსებს კონცეპტ "ენის" მნიშვნელობას, აღსანიშნავია, რომ მეტწილად, ანდაზები და გამონათქვამები აერთიანებს ენას სიტყვის ორგანოსთან და არა ეროვნულ იდენტიფიკატორთან. მშობლიური ენის იდენტიფიკაცია, მისი დამტკიცება როგორც ეროვნული, ისტორიულად, საუკუნეების განმავლობაში, რუსული ენა სხვა ენების ზეწოლის გარეშე ვითარდებოდა.

უკრაინული პარემიების ანალიზმა აჩვენა განსხვავებული თვისებები და მახასიათებლები რუსულ კონცეპტთან შეფარდებაში:

- 1) უკრაინულ ენას გამოყოფილი აქვს სიტყვა "ენა, როგორც ორგანო" ცალკე ლექსებით (უკრაინული "язик"). შესაბამისად, სიტყვა "мова"-ს მსგავსი მნიშვნელობა არ აქვს რუსულ ენაში და კონცეპტი "мова" ყველაზე მეტად გაჯერებულია ენის მნიშვნელობით, როგორც კომუნიკაციის საშუალებით, რომელიც გამოხატავს ეროვნულ მენტალიტეტს და კულტურას, ეროვნული იდენტიფიკატორის როლს ასრულებს;
- 2) უკრაინულ პარემიებში ყველაზე ხშირად გხვდება ლექსემა „слово“ (სიტყვა), რომელიც ნიშნავს ენის ძალას, ნაკლები სიხშირე ახასიათებს სიტყვებს "мова" და "язик"; "слово" რუსულ პარემიებში კი დომინირებს მნიშვნელობა "ენა, როგორც მეტყველების ორგანო", და ხშირად გამოიყენება სიტყვა „язык“ და არა „слово“;

ასევე საყურადღებოა, რომ უკრაინული კონცეპტის "мова" და რუსული "язык" ძირითადი მნიშვნელობები განსხვავდება. უკრაინული კონცეპტის "мова" ზოგიერთი აღწერითი ლექსემა ძნელად ითარგმნება (მაგალითად, «милозвучна мова», «калинова

мова») რუსულ ენასთან მიმართებით, მათი მნიშვნელოვანი ეთნოკულტურული კონოტაციის გამო.

3.3 კონცეპტი "ენა" სამყაროს ქართულენოვან სურათში

მხატვრული მემკვიდრეობის, პარემიების, ლექსიკონების ანალიზმა აჩვენა, რომ ქართულ ლინგვოკულტურაში კონცეპტის "ენა" გამომხატველ ენობრივ ერთეულებში ყველაზე ხშირია შემდეგი ლექსემები: «დედაენა», «მშობლიური», «უწმინდესი», «ტკბილი», «უნატიფესი», «უძველესი».

სხვადასხვა ქართული წყაროს ანალიზმა აჩვენა კონცეპტი "ენის" შემდეგი მნიშვნელობები:

მჭიდრო კავშირი წიგნთან - იაკობ გოგებაშვილის "დედაენა";

ენა - რომელიც ბავშვმა მიიღო დედისგან;

ღმერთის მიერ მოცემული ენა, ლოცვის ენა, წმინდა ენა;

სამშობლოს ენა;

ქართველი ხალხის ენა ერთადერთი ეროვნული ენაა, ეროვნული თვითმყოფადობის სიმბოლო;

გულის და სულის ენა;

ტკბილი ენა;

ენა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში გადასცემს კავშირს დიდ შოთა რუსთაველთან.

კონცეპტი "ენის" ("დედაენა") სემანტიკის ზემოთ გაანალიზებული განმარტებებიდან შეგვიძლია გავავლოთ რამდენიმე პარალელი უკრაინულ კონცეპტთან «мова»:

დედასთან კავშირს ("დედაენა" და «*материнська мова*»)- როგორც ქართულ, ისე უკრაინულ ეროვნულ ცნობიერებაში, დიდი როლი აქვს. უკრაინულ და ქართულ საზოგადოებაში არსებობს დედის პატივისცემა, სიყვარული და მზრუნველობა. ცხოვრების ამგვარი რეალობა აისახება კონცეპტუალურ მნიშვნელობებში და აერთიანებს უკრაინელი და ქართველი ხალხების სამყაროს კონცეპტუალურ სურათებს;

ენა სამშობლოსა და ხალხს უკავშირდება - როგორც უკრაინელი ხალხისთვის, ისე ქართველისთვის, მშობლიური ენა ეროვნული თვითიდენტიფიკაციის სიმბოლოა. გარდა ამისა, სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში შეგვიძლია დავაკვირდეთ ანალოგიურ ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებს, რომლებმაც გავლენა მოახდინეს ქართული და უკრაინული ენების განვითარებაზე - რუსეთის იმპერიის პოლიტიკა კრძალავდა მშობლიურ ენას, საბჭოთა პოლიტიკა კი ავიწროებდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის ენობრივ ცნობიერებაში კონცეპტი „ენა“ («язык») ივსება სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობებით. ამავე დროს, ქართული და უკრაინული ენების სამყაროს კონცეპტუალური სურათები, რომლებიც ჩამოყალიბდა მსგავსი კულტურული, სოციალური, პოლიტიკური პროცესების გავლენით, შეიცავს ბევრ საერთო მახასიათებელს, რომლებიც ახასიათებს ქართულ და უკრაინულ კონცეპტებს. ამ მსგავსებას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს, რადგან მათ მრავალი სხვა კონცეპტუალური მნიშვნელობის ახსნა შეუძლიათ და სასარგებლო იქნება სამეცნიერო ან მთარგმნელობით საქმიანობაში.

დასკვნა

ცნებებისა და მსოფლიოს ენობრივი სურათის შესწავლა მნიშვნელოვანია იმის გააზრებისთვის, თუ როგორ შეიცნობს ადამიანი კონკრეტულ საზოგადოებაში სამყაროს. კონოტაციური მნიშვნელობის ფორმირება, ენობრივი ერთეულების სემანტიკა, ენობრივი პროცესის წარმოშობა კონცეპტუალურ საფუძველს ემყარება.

თითოეული კულტურის უნიკალურობა აისახება ეროვნულ ენაში. კულტურული თვისებების გამოვლინება ხდება ენობრივი ერთეულების სემანტიკურ მნიშვნელობებში. ენობრივი ერთეულების სემანტიკური მნიშვნელობები, რომლებიც ცალკეულ კონცეპტში განასახიერებს კონცეპტუალურ მნიშვნელობას, ფორმირდება კულტურული ნორმების, ტრადიციებისა და წეს-ჩვეულებების, ცხოვრების წესის გავლენით. გარდა ამისა, კონცეპტების მნიშვნელობის ფორმირებაზე გავლენას ახდენს ყოველდღიური ცნობიერება და, ზოგადად, სოციალური, პოლიტიკური და სხვა პროცესები.

ბინარული კონცეპტის „თავისუფლება“ / „ნება“ და კონცეპტი „ენა“ მონათესავე უკრაინული და რუსულ ენების და არანათესაური უკრაინული და ქართული ენების შედარებით-შეპირისპირებითა ანალიზმა საინტერესო შედეგი გამოავლინა.

უკრაინული და რუსული ენები მჭიდრო კავშირშია, რადგან მათ აქვთ საერთო ძირი და მიეკუთვნებიან აღმოსავლეთ სლავური ენების ერთ ჯგუფს. ლექსიკური და გრამატიკული სტრუქტურის მსგავსების მიუხედავად, ეთნოკულტურული კონცეპტების განმარტებით, ენობრივი ერთეულების სემანტიკის შესწავლისას, მნიშვნელოვანი განსხვავება აღმოჩნდა, რომელიც ჩამოყალიბდა უკრაინელი და რუსი ხალხის სხვადასხვა კულტურული მახასიათებლებისა და ეროვნული მენტალიტეტის გამო.

ქართული ენა, და კულტურა მნიშვნელოვნად განსხვავდება რუსული და უკრაინული ენისა და კულტურისაგან. ამავე დროს, უკრაინელი და ქართველი ხალხი ემორჩილებოდა მსგავს შეზღუდვებს - იყო ერთი და იმავე სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების ნაწილი და, შესაბამისად, ორივე ერთნაირად იჩაგრებოდა.

რუსულ და უკრაინულ ენობრივ და კონცეპტუალურ სურათში ბინარული კონცეპტის „თავისუფლება“ / „ნების“ შესწავლამ ამ ცნებებს შორის აჩვენა მნიშვნელოვანი განსხვავებები.

კონცეპტის "воля" სემანტიკა მნიშვნელოვნად განსხვავდება იმავე რუსული კონცეპტისგან. რუსული ენისგან განსხვავებით, უკრაინულ ენაში სიტყვა "воля" უფრო მეტად გამოიყენება, ვიდრე "свобода". გარდა ამისა, რუსულ ენაში სიტყვა "воля" არქაული ხასიათისაა და იშვიათად გვხვდება თანამედროვე მხატვრულ ლიტერატურაში და პუბლიცისტიკაში.

კონცეპტების „თავისუფლება“ და „ნება“ სემანტიკურ შინაარსს ორ ენაში ახასიათებს სხვადასხვა მნიშვნელობა და განსხვავებული კონოტაციები, რომლებიც ავსებენ მთავარ მნიშვნელობებს.

უკრაინულ ენაში კონცეპტს "ნება" - "воля" აქვს ძირითადი მნიშვნელობები: ოცნება, სურვილი, მიზანი, ძალა და ღირებულება; როგორც პიროვნების, ისე ზოგადად, ხალხის ზნეობისა და ნებისყოფის გამოხატულება. გარდა ამისა, ამ სიტყვასთან ასოცირდება ადამიანის მოქმედებები შეზღუდვების გარეშე ან როცა ადამიანი არ არის პატიმარი. სიტყვა „воля“ ფართოდ გამოიყენება უკრაინულ ენაში.

პარემიების დიდი რაოდენობა ამ კონცეპტის სემანტიკას გადმოსცემს. გარდა ამისა, ნების სურვილი, უზენაესი ნება, ნებისთვის ბრძოლა დიდი უკრაინელი პოეტის ტარას შევჩენკოს შემოქმედების ძირითადი იდეებია.

კვლევის პროცესში ასევე დადგინდა, რომ სამყაროს უკრაინულ ენობრივ სურათში "თავისუფლების" («свобода») კონცეპტი ვერ პოულობს თავის ღრმა ასახვას. და სემანტიკაში გამოიყო "ნების" ცნებებიდან მხოლოდ XX საუკუნის დასაწყისში. ამ პერიოდის შემდეგ ენაში გამოვლინდა კონცეპტი "თავისუფლება", რომელიც მოქმედებს სამოქალაქო უფლებების ცნებებზე: "სიტყვის თავისუფლება", "ბეჭდვის თავისუფლება" და სხვა თავისუფლებები. სოციალური და სამოქალაქო თავისუფლებები უკრაინის ენობრივ ცნობიერებაში გახდა ძირითადი შემავსებელი "თავისუფლების" კონცეპტის შინაარსისა.

"ნების" და "თავისუფლების" კონცეპტები უკრაინულ ენობრივ ცნობიერებაში მნიშვნელობას გამოხატავს უფრო მეტად სოციალურ, ვიდრე პიროვნულ დონეზე. გარდა ამისა, პერიოდულად მიმდინარეობს მუდმივი ბრძოლა თავისუფლებისა და ნების. ასეთი მნიშვნელობები არ არის თანდაყოლილი რუსული ენობრივი ცნობიერებისათვის. რუსული ენის კონცეპტუალურ სურათში "ნების" კონცეპტი არ შეიცავს "ბრძოლის", "მონობის წინააღმდეგ ბრძოლის", „ჩაგვრის" სემანტიკას.

რუსულ ენობრივ სურათში ლექსემა "თავისუფლება" ჩვეულებრივ გამოიყენება და ლექსემა "ნებამ" შეიძინა არქაული ხასიათი და დღეს ძირითადად გვხვდება პოეზიაში განსაკუთრებული ემოციების გამოსახატავად. გარდა ამისა, კონცეპტების სემანტიკა შეიცავს მრავალფეროვან მნიშვნელობას, უკრაინულ ცნებებთან შედარებით.

კონცეპტ "თავისუფლებას" რუსულ ენაში აქვს შემდეგი მთავარი მნიშვნელობა: სოციალური ინდივიდის თავისუფლება და მისი უფლებების თავისუფალი გამოყენება. მსგავსება მდგომარეობს აგრეთვე "ნების", როგორც ფსიქიკური მდგომარეობის, ცნების ზოგიერთ სემანტიკაში.

ამრიგად, შედარებით-შეპირისპირებითი კვლევის პროცესში ბევრი განსხვავება აღმოჩნდა ბინარული კონცეპტის "თავისუფლება"/"ნება" კონცეპტუალურ მნიშვნელობებში, უკრაინულ და რუსულ ლინგვოკულტურებში. ასეთი განსხვავებები ჩამოყალიბდა უკრაინელი და რუსი ხალხის ცხოვრების გამორჩეული

სოციალურ-პოლიტიკური პირობების გამო. კონცეპტების "ნების"/ "თავისუფლების" სემანტიკის ფორმირებაზე გავლენა მოახდინა სხვადასხვა ექსტრალინგვისტურმა ფაქტორმა, რომლებმაც მრავალი განსხვავება შექმნეს, როგორც კონცეპტების ძირითად სემანტიკაში, ასევე სხვადასხვა კონოტაციებში.

ქართულ ენაში ფართო მნიშვნელობით გამოიყენება კონცეპტი "თავისუფლება", რომელიც ვლინდება არა მხოლოდ პირადი ასპექტით, არამედ შეიცავს ეროვნულ და სოციალურ ფაქტორებსაც. ეს კონცეპტი ფოკუსირებულია როგორც პირადი თავისუფლების (ინდივიდუალური), ასევე სამოქალაქო თავისუფლების (ხალხის, სახელმწიფოს) მნიშვნელობებზე. ცნება "ნება" ნიშნავს საკუთარი სურვილების რეალიზებას, პირადი უფლების წინ წამოწევას. ნება კონცეპტის სემანტიკა აკავშირებს ამ კონცეპტის რუსულ "ნებასთან", რომელიც ასევე გამოხატავს თავისუფლების პირად ასპექტს, მაგრამ განსხვავდება უკრაინული კონცეპტისაგან, რომელიც დომინირებს უკრაინელების ეროვნულ ცნობიერებაში. ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსული კონცეპტი „ნება“ მეტყველებაში გამოყენების თვალსაზრისით, არც ისე ჰგავს ქართულს. რუსული ლექსემა „ნება“ უფრო მეტად იძენს არქაულ ხასიათს და გადადის მოძველებული ერთეულების კატეგორიაში, რომლებიც საბოლოოდ შეიძლება გაქრეს ცოცხალი მეტყველებიდან. კონცეპტის ეს მახასიათებელი გამორჩეულია რუსულ კონცეპტუალურ სისტემაში და არ შეიმჩნევა უკრაინულ ან ქართულ ენებში.

ლექსიკოგრაფიული მასალის, პარემიოლოგიური ფონდის, ქართველი პოეტებისა და მწერლების თხზულებათა ანალიზმა გვიჩვენა კონცეპტის „თავისუფლების“ შემდეგი მნიშვნელობები: მჭიდრო კავშირი სამშობლოსთან, ქვეყნის სიყვარული; ბრძოლა თავისუფლებისთვის; ქართველი ხალხის თავისუფლების სიმბოლო; ინდივიდის თავისუფლების სიმბოლო; თავისუფლება მარადიულია, როგორც რწმენა, ერი, სამშობლო.

ქართული კონცეპტის "თავისუფლების" კონოტაციები უახლოვდება უკრაინულ კონცეპტ "ნებას" (უკრ. «воля»). ეს მსგავსება აიხსნება უკრაინელი და ქართველი ხალხების მსგავსი ისტორიული ბედით. სამყაროს ქართული და უკრაინული კონცეპტუალური სურათები ასახავს მნიშვნელოვან მსგავსებებს, რომლებიც

ჩამოყალიბდა საერთო ისტორიული რეალობით. ასეთი თვისებები ვერბალურად ფიქსირდება კონცეპტების სემანტიკურ მნიშვნელობებში.

უკრაინულ, რუსულ და ქართულ კულტურებში "ენის" კონცეპტის შედარებით-შეპირისპირებითმა ანალიზმა აჩვენა დიდი მსგავსება უკრაინულ («мова») და ქართულ („ენა“) კონცეპტებს შორის. ამავდროულად, რუსულ ენობრივ კულტურაში კონცეპტის „язык“ ანალიზმა გამოავლინა მრავალი განსხვავება მონათესავე უკრაინულ და რუსულ ენებს შორის კონცეპტების მნიშვნელობების თვალსაზრისით.

პირველ რიგში, გვინდა აღვნიშნოთ კარდინალური კონცეპტუალური განსხვავებები, რომლებიც გაჩნდა ყველაზე მნიშვნელოვანი ლექსების ანალიზის დროს. უკრაინული კონცეპტი „мова“ (ენა) აღწერილია ლექსებით: «рідна», «милозвучна», «калінова», «солов'їна», «материнська». ამავე დროს, რუსულ კონცეპტს "язык" აქვს შემდეგი ძირითადი მახასიათებლები: «богатый», «красивый», «сложный», «родной», «выразительный», «великий» и «могучий». როგორც ჩანს, მთავარი ლექსები, რომლებიც ახასიათებენ კონცეპტს „ენას“ რუსულ და უკრაინულ ენას, არის განსხვავებული.

სამყაროს უკრაინულ ენობრივ სურათში «рідна мова» აერთიანებს შემდეგ მთავარ მნიშვნელობებს: ენა, რომელიც ბავშვმა შეისწავლა დედისგან; ენა, რომელიც უკავშირდება უკრაინულ სიმღერას; ერის ენა; ენა, რომელსაც დიდი ისტორიული ფესვები აქვს.

სამყაროს რუსულ ენობრივ სურათში გამონთქმის «родной язык» სემანტიკური შინაარსის გაანალიზებისას აღმოჩენილია შემდეგი ძირითადი მნიშვნელობები: ენა ორგანულად უკავშირდება სამშობლოს, მშობლიურ მიწას და არის ბავშვის ცნობიერების საფუძველი.

უნდა აღინიშნოს რომ უკრაინულ კულტურაში დედის როლი უდიდესია. სიტყვები „рідна мова“ და ასევე «материнська мова» აჩვენებს დედის და ენის კავშირს. ამ დროს რუსულ ენაში სიტყვები «родной язык» ნიშნავს სამშობლოს ენას. და ამას განამტკიცებს ლექსები «великий и могучий», რომელიც ასევე ახასიათებს კონცეპტს „რუსული ენა“. ლექსები «великий русский язык», «могучий русский язык» გამოხატავს მჭიდრო კავშირს ძლიერ, დიდ ქვეყანასთან, რუსეთთან.

მთლიანობაში კონცეპტს "мова" უკრაინულ ენაში აქვს უფრო ღრმა ეთნოკულტურული ასპექტი. ცალკე უნდა აღინიშნოს ლექსემები «милозвучна», «калинова», «солов'їна», პირდაპირი მნიშვნელობით არ ითარგმნება როგორც რუსულ ასევე სხვა ენებზე.

მსოფლიოს ქართულ ენობრივ სურათში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ენის კონცეპტს, ვინაიდან ქართველი ხალხის ენა უძველესი და ძალიან მნიშვნელოვანია. მშობლიური ენის ღირებულება, მისი სიდიადე და უდიდესი როლი გადმოცემულია ქართველი პოეტების ნაწარმოებში. მხატვრული მემკვიდრეობის, პარემიების, ლექსიკონების ანალიზმა აჩვენა, რომ რომ კონცეპტი „ენა“ აღწერილია შემდეგი ლექსებით: «დედაენა», «მშობლიური», «უწმინდესი», «ტკბილი», «უნატიფესი», «უძველესი».

მნიშვნელოვანი (ცენტრალური) ლექსემა არის „დედაენა“. დადგინდა მისი შემდეგი ძირითადი სემანტიკური მნიშვნელობები და კონოტაციები, რომლებიც ავლენენ ლექსემა „დედაენის“ მნიშვნელობას:

- კავშირი იაკობ გოგებაშვილის "დედაენასთან";
- დედასთან კავშირი;
- ღმერთის მიერ მოცემული ენის, ლოცვის ენის, წმინდა ენის გაგება;
- კავშირი ენასა და სამშობლოს, ენასა და ხალხს შორის;
- ენა არის ქართველი ხალხის ეროვნული თვითმყოფადობის სიმბოლო.

ასევე აღსანიშნავია „ენა“ კონცეპტის რამდენიმე მნიშვნელოვანი კონოტაცია, რაც ჩანს პოეტებისა და მწერლების მხატვრულ შემოქმედებაში: ენა გულშია, სულში; ენა, რომელიც კავშირშია ქართველი ხალხის დიდ გენიასთან - შოთა რუსთაველთან.

ასეთი შინაარსი კიდევ უფრო ღრმად ავლენს ქართველი ხალხის სამყაროს კონცეპტუალური სურათის ეთნო-სპეციფიკურ მახასიათებლებს. ამგვარი შინაარსის ჩამოყალიბებაზე გავლენა მოახდინა ქართველი ხალხის კულტურულმა, გეოგრაფიულმა, ისტორიულმა და სხვა მახასიათებლებმა.

ისტორიულმა რეალობებმა როგორც უკრაინულ, ისე ქართულ კონცეპტში შექმნა მშობლიური ქართული და უკრაინული ენების როლის განმტკიცების, განვითარებისა და პრესტიჟის ამაღლების აუცილებლობის ელემენტი. ქართულ ენაში კონცეპტ „ენას“ აქვს ღრმა ეთნოკულტურული ასპექტი, ასევე უკრაინულშიც. გარდა

ამისა, ორივე ენაში ენაში მოიაზრება დედასთან, სამშობლოსთან და ეროვნულობასთან კავშირი.

უნდა აღინიშნოს, რომ "ენის" კონცეპტი რუსულ ეროვნულ ცნობიერებაში ივსება განსხვავებული მნიშვნელობებით და კონოტაციებით, რომლებიც არ შეიმჩნევა არც უკრაინულ და არც ქართულ ენობრივ კულტურაში. ამავე დროს, სამყაროს ქართული და უკრაინული კონცეპტუალური სურათები, რომლებიც ჩამოყალიბდა მსგავსი კულტურული, სოციალური, პოლიტიკური პროცესების გავლენით, შეიცავს ბევრ საერთო ნიშან-თვისებებს, რომლებიც ახასიათებს ქართულ და უკრაინულ ცნებებს. ამ მსგავსებას ყურადღება უნდა მიექცეს, რადგან მათ მრავალი სხვა კონცეპტუალური მნიშვნელობის ახსნა შეუძლიათ და სასარგებლო იქნება სამეცნიერო და მთარგმნელობით საქმიანობაში.

ზემოდ განხილული მასალისა და ამ დასკვნების გათვალისწინებით, შეიძლება აღინიშნოს, რომ ასეთი კვლევა ყურადღებას ამახვილებს კონცეპტების შედარებით-შეპირისპირებითი კვლევების აუცილებლობაზე. ორი ენისა და ორი კულტურის შედარება, სამყაროს კონცეპტუალურ სურათებში მნიშვნელოვან განსხვავებას ავლენს და ავსებს იმ კვლევას, რომელიც ერთი ენის დონეზე ტარდება. გარდა ამისა, ნაშრომში გაანალიზებული ისტორიული, კულტურული ექსტრალინგვისტური ფაქტორები, რომლებმაც გავლენა მოახდინეს ლინგვოკულტურული კონცეპტების სემანტიკის ჩამოყალიბებაზე, მნიშვნელოვანია სხვა ენობრივი პროცესების გასაგებად და კონცეპტუალური სისტემების სხვა ელემენტების აღსაწერად.

უკრაინელი და ქართველი ხალხების ისტორიისა და მსოფლმხედველობის მსგავსებამ განაპირობა გარკვეულ პარალელები შესწავლილ კონცეპტებს შორისაც. ეს პარალელები ჩამოყალიბდა საერთო ექსტრალინგვისტური ფაქტორების გავლენით, მიუხედავად იმისა, რომ ეს არამონათესავე ენებია. ამავე დროს, უკრაინული და რუსული ენების ენობრივი სისტემების სიახლოვე არ ნიშნავს კონცეპტების მნიშვნელობების სრულ მსგავსებას. ზემოთ მოყვანილი მაგალითების საფუძველზე გამოიკვეთა მნიშვნელოვანი ენობრივი-კულტურული განსხვავება, რომელიც გამოიხატება სხვადასხვა სემანტიკითა და კონცეპტების ძირითადი მნიშვნელობების განმასხვავებელი შინაარსით.

აგრეთვე უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენილი ლინგვოკულტურული პრობლემების დაძლევის გზას წარმოადგენს ე.წ. კონცეპტუალური მიდგომა პრაქტიკულ მთარგმნელობით საქმიანობაში, რომელიც გულისხმობს კონცეპტის არამხოლოდ ძირეული მნიშვნელობების ცოდნას, არამედ პერიფერიული კონოტაციებისა და კონკრეტული ლინგვოკულტურის ეთნომენტალური თავისებურებების გათვალისწინებას.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები აისახა შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. ანასტასია დუმბაძე, Лингвокультурологические отличия в близкородственных языках (анализ концептов «воля», «свобода» в русском и украинском языках), ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა III სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 2017 წ. გ.92 – 95, ISBN 978-9941-462-79-5, ბათუმი, 2018.
2. ანასტასია დუმბაძე, Порівняльний аналіз концепту «мова» в українській та російській лінгвокультурах, Международный центр науки и исследований. Матеріали V науковопрактичної конференції «Сучасна наука: проблеми і перспективи», 29-30 жовтня, 2019 წ. გ.14-16, УДК 005, ББК 66.3 (0), უკრაინა, 2019.
3. ანასტასია დუმბაძე, Особенности формирования концептуальной базы родственных и неродственных языков (на материале украинского, русского и грузинского языков), „Linguistic World” (Scopus), ბულგარეთი, 2020.
4. ანასტასია დუმბაძე, მარინა აროშიძე, Особливості перекладу лінгвокультурологічних концептів (на матеріалі грузинської, української та російської мов), «Зовнішні справи» №3, 2020 (უკრაინა), გ.45-50, DOI: 10.46493/2663-2675-2020-3-5, უკრაინა, 2020.
5. ანასტასია დუმბაძე, Сравнительный анализ концепта «язык» в грузинской, украинской и русской лингвокультуре, კულტურათაშორისი კომუნიკაციები, №33, გ.36-40, ISSN 1512-4363, თბილისი, 2020.

Batumi Shota Rustaveli State University
Faculty of Humanities

FACULTY OF HUMANITIES

DOCTORAL PROGRAM: LINGUISTICS, TRANSLATION STUDIES

Anastasia Dumbadze

Linguoculturological Problems of Translation and Peculiarities of their Overcoming
(on the example of the Russian, Ukrainian and Georgian languages)

Abstract

of the dissertation submitted for the Academic Degree of Doctor of Philology

Batumi

2021

The research has been implemented at the Department of European Studies, Batumi Shota Rustaveli State University

Academic Supervisor

Nino Aroshidze

Doctor of Philology, Assoc. Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University

Foreign Reviewer

Irina Kobyakova

Doctor of Philology, Assoc. Professor, Sumi
State University, Ukraine

Reviewers

Davit Gotsiridze

Doctor of Philology, Professor,
Tbilisi Ivane Javakhishvili State University;

Ketevan Svanidze

Doctor of Philology, Assoc. Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University;

Natela Phartenadze

Doctor of Philology, Assoc. Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University

The defense of the dissertation will take place on 19.03.2021 at 17:00 p.m. at the meeting of the Dissertation Board of the Faculty of Humanities, Batumi Shota Rustaveli State University.

Address: 35 Ninoshvili Street, 2nd floor, room: 37

The Dissertation is available at BSU Iliia Chavchavadze library and BSU website (www.bsu.edu.ge)

Secretary of the Dissertation Board

Doctor of Philology, Associate Professor

N. Phartenadze

INTRODUCTION

Modern research shows the special interest of the academic community in the study of linguoculturological concepts from the perspective of existing anthropocentric paradigm. The processes of interconnection, mutual enrichment and mutual influence of two forms of expression of human thinking and consciousness (language and culture) are examined within the framework of linguoculturological studies.

The course of research of the modern linguistic anthropocentric paradigm is aimed at studying language as a social phenomenon that exists, changes, and develops within a particular society. In turn, any nation exists within the boundaries of its own culture, which is visible both on the non-verbal and verbal levels. The influence of cultural norms, traditions and customs, the foundations of life as well as societal views on the world are especially demonstrated in multi-level and multifaceted terms of the language, named as concepts.

Currently, this concept is the object of study of a number of sciences, such as cognitive linguistics, cultural studies, cultural linguistics, political science, sociology, ethnopsychology. This indicates a heightened scientific interest in this concept as well as its versatility and scope.

One of the most intensively developing areas in modern linguistics are linguo-cognitive and linguoculturological studies of concepts. Among the many tasks of such studies, one should note the most complete identification of the composition of linguistic means that represent the investigated concept; modeling the contents of the investigated concept as a global mental unit in its national identity; determining the place of the concept within the national conceptual framework (Karasik, Sternin 2007: 9).

Any social or cultural changes are inevitably reflected in the entire language system and in its individual elements. Concepts are also dynamic elements of the language system that absorb such changes. However, it is worth noting that this takes place smoothly. The change of the conceptual system is a somewhat more difficult and more time consuming process than the change in the meanings of individual linguistic units.

The semantic meanings of the concepts embody the features of the mentality and peculiarities of the national character of the people, traditions, norms, customs, rules of behavior, historical experience and cultural memory. The ethnocultural characteristics of concepts are frequently traced in the connotations of linguistic units representing the concept.

Every nation has a unique cultural heritage that is reflected in different forms, including language. For a long time, concepts have been studied not only within one culture, one language, but also in the form of comparisons of two or more cultures / languages. We can find many academic papers comparing concepts in Russian and English, Russian and German. These

languages are not closely related and the cultures of these peoples have many significant differences. Of course, if researching concepts from this perspective, a big linguocultural difference becomes visible. But is it possible to find the same significant difference within the contents of concepts in closely related languages? The analysis of the academic literature on this topic showed the absence of significant research of this aspect and the need for such.

For the research, we use two closely related languages - Ukrainian and Russian, as well as unrelated in relation to these two languages - Georgian. The Georgian language differs significantly from Ukrainian and Russian at all language levels: phonetic, lexical, grammatical, etc. And the Georgian culture does not lend itself to comparison with Ukrainian or Russian due to its great originality and unique features. The conceptual base of this language will reflect differences in the semantic content of concepts that are formed, *inter alia*, under the influence of cultural processes. Also, the difference will be seen in the expressive (verbalized) plan of the concept's features, in their meaning and understanding by native speakers.

It is interesting to identify common features within the framework of some semantic meanings of the same concepts in Russian, Ukrainian and Georgian languages. The reason for these may be, for example, the historical realities of the entry and long-term stay of Ukraine, Georgia and Russia as part of the same state formations - the Russian Empire, the Soviet Union. The Ukrainian and Georgian peoples are united by the similarity of historical destinies - the centuries-old periodical struggle for freedom and independence, confirmation in the world community, common political aspirations for European integration, etc.

Ukrainian and Russian are the languages of one group of East Slavic languages, which have a common ancestor - the Proto-Slavic language, from which East Slavic emerged (in some sources it is referred to as Old Russian). But, starting from the 11th century, these languages began a separate development, albeit with constant partial or significant interaction. Whilst similar processes could take place in the Ukrainian and Russian languages in different eras, it is worth noting that the cultures of the two peoples developed under the influence of different historical events, distinctive political decisions and social processes. In this regard, there is a unique diversity and many differences in Ukrainian and Russian cultures. These differences are inevitably reflected in the language, in particular in the semantic features of concepts as cultural representatives in the language.

The absence of such comparative-comparative studies indicates the **relevance** of their conduct, which will undoubtedly enrich linguacultural knowledge.

The **aim** of the dissertation is a comparative study of linguistic units representing concepts in closely related and unrelated languages and cultures.

The implementation of this goal is achieved by solving the following specific **tasks**:

1. Analysis of linguoculturological meanings of linguistic units of specific concepts (the "language" concept and the binary concept of "freedom" - "will") on the basis of the Georgian, Ukrainian and Russian languages. The study analyzes several concepts in order to present them as a structuring beginning of the conceptual framework of the world, interconnectedness of the relationship between several concepts, representation of how the same factors influence the formation of similar conceptual features. In addition, key concepts of both Ukrainian and Russian and Georgian linguocultures were used for the analysis. In addition to relating to the basic central concepts, the concepts of "will" / "freedom", "language" are also characterized by a volumetric ethnocultural filling, which forms a set of unique features and characteristics.
2. Characterization of various cultural extralinguistic factors influencing the formation of the meanings of concepts and the conceptual framework as a whole.
3. Coverage of the importance of studying the same concepts, primarily in related languages and also in unrelated languages, on the basis of examples from lexicographic sources, texts of fiction, paremiological fund and other sources. The importance is due to the emphasis of translators' attention on the correctness of the study of meanings of concepts and all linguistic units in general, with a mandatory analysis of the cultural content of the meanings of such units.
4. Studies of linguoculturological problems of translation based on the material of concepts are due to the emphasis of translators' attention on the accuracy of the meanings of transcoded units, with a mandatory analysis of their cultural content.

The implementation of the goals and objectives is carried out by applying a complex of scientific **research methods**: a) the method of comparison; b) the method of description; c) the method of conceptological analysis.

The scientific novelty of our dissertation research is determined by the following factors:

- 1) For the first time, a comparative analysis of the concepts "language", "freedom" and "will" in related - Ukrainian and Russian languages; and unrelated - Ukrainian and Georgian is made.
- 2) Cultural and mental factors influencing the meaning of the main factors representing the concepts "language", "freedom", "will" in Ukrainian, Georgian, Russian culture and languages are identified and argued.
- 3) A significant linguocultural difference between the meaning of the concepts "language", "freedom", "will" in closely related and unrelated cultures / languages is revealed, which is

necessary as a theoretical basis for comprehensive analysis of the meaning of concepts and also for application during practical translation activities.

The theoretical significance of the dissertation research is the identification of the linguoculturological difference in the meaning of the concepts "language", "freedom", "will", as a result of the analysis of this the topic, which complements the existing scientific research of individual concepts by introducing a new perspective - a comparison of concepts in closely related languages - Ukrainian and Russian. It also complements existing academic linguocultural works by comparing unrelated languages - Georgian and Ukrainian.

The practical value of the work lies in the identification and description of the linguoculturological difference in the meaning of linguistic units that is important for practical translation activity as represented by the concepts "language", "freedom", "will" in the Ukrainian, Georgian and Russian linguocultures.

The material for our research was taken from the fiction literature, oral folk art, journalistic texts, lexicographic dictionaries.

Work structure: the dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a bibliography. In the introduction, the value, scientific novelty of the work are argued, the main goals and objectives of the study are given, the methodological basis of the study is clarified, the theoretical and practical significance of its results is substantiated.

Chapter I - The theory of the concept and the formation of conceptual space - is presented in three paragraphs, which contain an analysis of modern scientific approaches to understanding the subject of cognitive linguistics (1.1); a detailed analytical review of versatile definitions of a multifaceted scientific term - concept (1.2); consideration of the factors influencing the formation and existence of the conceptual space (1.3).

Chapter II - The closeness and difference of conceptual pictures of the world of related (Ukrainian and Russian) and unrelated (Georgian and Ukrainian) languages - consists of three paragraphs, which contain practical material in the form of an analysis of the content side of the concepts of "freedom", "will" (Georgian - "tavisupleba", "neba") in Georgian, Russian and Ukrainian linguocultures, as well as comparison of the most important distinguishing semantic features of these concepts:

2.1 - the analysis of the linguistic design of the binary concept "freedom" - "will" in the Ukrainian language is carried out by analyzing the paremiological fund, creativity of T.G. Shevchenko and works of fiction of the XX - XXI centuries;

2.2 - analysis and description of nominative units, representing the concepts of "freedom" - "will" in the Russian language from the perspective of a comparative analysis of semantic units, presented concepts in Russian linguistic culture with Ukrainian linguistic culture;

2.3 - a descriptive generalized analysis of the concepts "freedom" - "will" ("tavisupleba - neba") in the Georgian linguistic culture in terms of similarities and distinctive features, both with Ukrainian and Russian concepts.

Chapter III - Comparative analysis of the concept of "language" in the Ukrainian, Russian and Georgian linguocultures - consists of three paragraphs, which contain a comparative analysis of the main (key) linguistic units representing the concept of "language" in Russian, Ukrainian and Georgian linguocultures ; an analysis of various extralinguistic factors that influenced the formation of such semantic features of concepts is carried out, and important features of the culture of peoples are considered, which are reflected not only in individual concepts, but also fill the conceptual system as a whole:

3.1. - the analysis of important semantic features of the concept "language" in Ukrainian linguoculture is carried out;

3.2. - a comparative and comparative study of the key meanings of the concept "language" in Russian linguoculture in terms of the analysis of similar meanings in the Ukrainian conceptual base, with an emphasis on the important linguoculturological difference in concepts in related languages.

3.3. - generalized analysis of the representation of the concept "language" in the Georgian linguistic picture of the world.

In the conclusion of the thesis, the results of the research are given.

THEORY OF THE CONCEPT AND FORMATION OF THE CONCEPTUAL SPACE

1.1. Contemporary cognitive linguistics

Within the framework of modern linguistic research, questions that are included in the field of cognitive linguistics acquire special relevance. Among the most famous representatives of European and American cognitive linguistics, it is worth highlighting such representatives as C. Fillmore (frame semantics), R. Lanecker, L. Talmy (cognitive grammar), J. Lakoff, M. Johnson, M. Turner (conceptual metaphor), D. Gerarts, A. Barcelona, R. Dirven, G. Rudden (conceptual metonymy). (Konnova 2012: 13). In Russia, the issues of cognitive linguistics are being dealt with by such researchers as E.S. Kubryakova, Yu.S. Stepanov, Z.D. Popova, I.A. Sternin, V.Z. Demyankov, N.N. Boldyrev and V.I. Zobotkina, E.V. Petrukhina, E.I. Golovanova, E.V. Rakhilina, and others.

Among the main tasks that cognitive linguistics sets itself, it is worth highlighting the study of the role of language in the processes of cognition, in the process of receiving and processing, as well as transmitting information; study of the issues of comprehending individual processes of cognition and the world as a whole; description of the means and methods of linguistic categorization and conceptualization of culture constants; study of concepts, concept sphere, conceptual and linguistic picture of the world. (Maslova 2004: 24-25).

From the point of view of cognitive linguistics, language is a source of storage, transmission of knowledge, processing of thoughts, a means of knowledge exchange. Thus, language performs, along with many others previously studied (communicative, semiotic, etc.) a new important function - cognitive.

One of the basic formations, the study of the features of which cognitive linguistics deals with, are the concept and concept sphere. Exploring the terms of concepts and the concept sphere, cognitive linguistics operates with language as a source of information about the linguistic picture of the world, with the help of which the semantics of the concept is formed, the national mentality is embodied, the national consciousness, national character, and the peculiarities of the perception of the world by a separate ethnos are transmitted. The concept embodies the mental features of the nation, which means that it is a unit of both individual and collective thinking. (Karasik, Sternin 2007: 9).

Cognitive linguistics has a specific subject of research that opens up a new perspective on language. It serves as a verbal material that contains knowledge formed by experience, which is formed by contemplating the world by a certain ethnos with its specific ethnocultural view. But apart from the distinctive subject, this science has also formed a specific research method - conceptual analysis - which is the leading method in this area of scientific development. Within

the framework of this method, various techniques are used - conceptual or cognitive modeling, frame or prototype analysis, and some others (Boldyrev, 2004: 23)

1.2 Concept as a term

A person perceives the world, constantly absorbing new knowledge about it. In the process of cognition, the information obtained is defined into separate concepts, among which concepts play a special role. As many scientists point out, a human being thinks and acts in the world of concepts. Initially, forming their semantic meanings, subsequently a person operates with the same meanings when explaining other concepts or concepts.

Since the concept is a very multifaceted and multifaceted concept, it is investigated within a variety of directions and within a range of sciences, such as cognitive linguistics, cultural studies, cultural linguistics, political science, sociology and ethnopsychology. Each direction sees various important sides in this concept, and therefore in science there are many different definitions of the concept of a concept.

There are many approaches to the study of concepts, among which the work draws attention to the two most developed and reasoned: cognitive and linguocultural approaches (Kubryakova, 1988: 143).

Cognitive research of concepts occurs within the framework of the development of cognitive linguistics, which studies concepts like “quanta of knowledge” and cognitive processes based on the material of consciousness, draws conclusions about the types and contents of concepts in human consciousness (Karasik, Slyshkin, 2005: 14).

The linguoculturological approach operates with the representation of the concept as a "clot of culture in the human mind", while considering in the first place the cultural processes that affect the formation of the meanings of concepts (Stepanov, 2001: 43). In cultural linguistics, the study of concepts is the subject of the works of N.D. Arutyunova, Z. Kh. Bizheva, A. Vezhbitskaya, S. G. Vorkacheva, V. I. Karasik, V.A.Maslova, G.G.Slyshkina, Yu.S. Stepanov, V.N. Telia, G.V. Tokarev, R.M. Frumkina and others.

Many linguists and cultural linguists, in particular, consider the concept in close connection with another important term, namely the linguistic picture of the world. The interconnection of such formations is primarily due to the commonality of the sources that form them. As pointed out by Z.D. Popova and I.A. Sternin, the formation of concepts is influenced by a specific sensory experience, which in turn is formed in the process of perceiving the world; objective human activity; mental assessment of already formed concepts; language communication; constant continuous knowledge of the world, linguistic units in particular. (Popova, Sternin, 2001: 40).

The concept is an important linguistic term which performs certain functions in this science. The main distinguishing function of the concept, as defined by many researchers, is the function of replacement. It replaces several generic terms with one lexeme. In addition, the concept is categorized within the framework of a certain term and its meanings, a picture of the world, which is, in fact, a substitution. It is interesting to note the position of D.S. Likhachev, who emphasizes, in addition to the substitutional, the second important function of the concept - the ability to expand meaning, leaving place for conjecture.

Like any multifaceted and complex term, the concept is studied not only from the point of view of an integrated view, but also from a detailed examination of the structure. Thus, academics are trying to distinguish between the structural elements of this term, while at the same time encountering such important characteristics of the concept as blurring boundaries, dynamism and convention.

Comparative research of concepts is a relevant area for studying new and important scientific issues.

1.3 Formation of conceptual space

The meaning of linguistic units cannot be determined separately; it becomes clear only in the context of other cognitive structures. In addition, this meaning should be formed not only by looking at the paradigmatic and syntagmatic context, but also at the cognitive one - these are certain blocks of knowledge that stand behind these meanings and provide their understanding (Boldyrev, 2004: 25).

The conceptual system of each language is formed under the influence of various factors, among which it is worth highlighting the worldview and perception of a particular people, its way of life, norms and traditions, the historical past and modern conditions of development, etc. Cultural norms and principles are inevitably reflected in the language, embodied in a variety of connotative meanings and specific semantics of the meanings of linguistic units.

The conceptual system is filled with the main meanings and is a combination of knowledge, assessments, ideas about the world, which is perceived in its own way by a certain people. Thus, although the conceptual system reflects objective knowledge about the world, their formation and accumulation is impossible without the subjective perception of this world by a specific person and people as a whole.

Features of the way of life, world outlook and worldview, mental traits and cultural norms and traditions are inevitably reflected in the language in the meanings of linguistic units. The features of the conceptual system are most vividly embodied in such formations as concepts.

By the end of the XX century. In science, many works have appeared on the problem of the linguistic picture of the world and the picture of the world, in particular (the works of G.A. Brutyan, S.A. Vasiliev, G.V. Kolshansky, M. Black, D. in language. Language and picture of the world "(M., 1988) and others). In linguistic science, the picture of the world is understood as an ordered body of knowledge about reality, which is formed under the influence of experience, norms, rules, traditions, customs. The meaning of a picture of the world, the concept, conceptual sphere is the subject of research in many scientific areas and is relevant in the framework of anthropocentric linguistic research.

CLOSE AND DIFFERENCE OF CONCEPTUAL PICTURES OF THE WORLD OF RELATED (UKRAINIAN AND RUSSIAN) AND UNRELATED (UKRAINIAN AND GEORGIAN) LANGUAGES

2.1. Linguistic design and specificity of the binary concept "freedom" - "will" in the Ukrainian language

2.1.1. Semantic signs of the concept "will", "freedom", which are revealed in lexicography and paremiological fund

Within the framework of practical research, we carried out a comparative analysis of the concepts "will," freedom, which are the most accurate representatives of both language and culture in their relationship. In other words, in the scientific literature, such concepts are called constants. Constants are concepts that exist in the culture of a people for a fairly long period of time, or, as some scientists dare to say, always exist. They may coincide in name with the constants of another national culture, but, of course, with a difference in semantic content. Their content is revealed not in the scientific-conceptual, but in the everyday-conceptual dimension in connection with the ideas about reality prevailing in culture. They represent the collective consciousness and are objective in a certain society.

The category of will is especially valuable for the Ukrainian people. Such a position of this concept is due to important historical factors that influenced the formation of the mentality of the Ukrainian nation. For many centuries, at one time or another, the Ukrainian people have fought and continue to fight for their will (freedom) and independence: for the independence of territories, borders, economic and political independence and freedom in all spheres of life.

The verbal concept in the Ukrainian language is represented by a complex of dictionary and contextual meanings. The main verbalizers are the lexemes "will" and "freedom", which in modern science are often identified with the symbols of a person of the XXI century (Vasilenko, Semenishin 2016: 113).

It should be noted that the lexeme "will" rather than "freedom" is more widespread in use, both in folk art and in poetry. The Ukrainian concept "will" combines both the personal aspect and the national one. At the same time, the large role of the national aspect influences the formation of the perception of will individually by each Ukrainian.

The linguistic concept of will at a deep level has a complex psycholinguistic structure, due to non-uniform psychophysical parameters, is characterized by polysemicity. The dichotomy of the concepts of freedom and will is based on the opposition of mental and socio-political categories, however, in the case of transferring mental phenomena to the social level or, conversely, from the social to the mental sphere, both concepts intersect and overlap.

The concept of "will" is widely disclosed in numerous paremias, which reveal the semantics of the concept "will" as a moral and volitional character trait (Вільному воля не потрібна.); will is a dream, desire, benefit (Сам у неволі, а мрії на волі. Або волю здобути, або дома не бути.); will is strength (Воля дає силу слабим.); will, as a value: more valuable than life and wealth, the highest good (Життя не має ціни, а воля дорожча за життя. За народ і волю віддамо життя і долю.); will is a condition of a happy fate (Хто без волі, той без долі); will is a condition for a full life (Чоловік без волі, як кінь на припоні.); will is a potential action (На волі я й гори потоплю.); will is the meaning and purpose of the life of the Ukrainian Cossack, struggle (Степ та воля – козацька доля.); will is personal (У своїй хаті своя правда і сила, і воля); will in negative connotation (Дай серцю волю, а сам підеш у неволю.); will - space (Коли козак у полі, то він на волі.).

Analyzing the paremiological fund, we came to the conclusion that among the main (in science they are called in another way nuclear) signs of the concept "will" it is worth highlighting: will - *strength, desire, moral and volitional qualities*.

The concept of "freedom" in paremiology does not clearly reveal its scope of meanings. Since it is represented in a few proverbs and sayings (*Ліше холодно і голодно, але свободно. Народ без свободи, як безплідна земля, лиш терен родить. Народ без свободи — як риба без води*).

The semantic content of the concept is revealed through the analysis of lexicographic material, which conveys the following meanings of the concept of "freedom": 1) the absence of political and economic oppression, oppression and restrictions in the social and political life, both of the whole society and of a particular class; democratic freedoms, will; 2) being not under arrest, imprisoned, not in captivity, etc .; 3) life, existence regardless of anyone, the ability to behave at your own discretion; 4) the ability to act without barriers and prohibitions in any area; 5) the philosophical category - the possibility of the subject manifesting his will in conditions of awareness of the laws of the development of nature and society; 6) ease, lack of difficulty in

anything; 7) simplicity, ease of use; 8) free time from work ”(Dictionary of Ukrainian Language, 1970: 98).

The concept of "will" in the dictionary is represented by the following meanings: 1) one of the functions of the human psyche, which consists, first of all, in power over oneself, control over one's actions and conscious regulation of one's own behavior; striving to achieve your goal; 2) desire, desire, demand, order; 3) the right to dispose at its own discretion; power; permission, consent, decision; 4) no restrictions; freedom; personal life at home; 5) freedom, independence; 6) the liberation of peasants from serfdom (Dictionary of Ukrainian Language, 1980: 735).

Dictionary meanings distribute semantics between concepts, which in some meanings intersect, but still have important differences: the will conveys the internal state of both an individual and a people, which cannot be taken away, but which is limited and oppressed. Freedom is associated with the absence of restrictions in the sphere of social and political life, being not under arrest.

Ukrainian paremias widely disclose the semantics of the concept "will", but do not convey the meaning of the concept "freedom" at all, since at the level of paremias the lexeme "will" itself is rarely used.

2.1.2. Concepts "will", "freedom" in the works of Taras Grigorievich Shevchenko

The idea of freedom and will in Taras Grigorievich Shevchenko is one of the central problems in the poet's work. The poet himself, his life and his work is an example of the idea of freedom. As the researcher Shkrabalyuk A.A. points out, in his dissertation, the idea of freedom in Shevchenko's work is expressed in the concept of "will", which is very rich in content and in its content has no analogues not only in Ukrainian, but also in world literature (Shkrabalyuk: 2010: 8-10).

Thus, in the poetic speech of Taras Shevchenko, the concept of "will" is clearly described, not "freedom". Some researchers consider these concepts to be synonymous from the point of view of the poet's work. But we will distinguish between them, since the big semantic difference between these concepts in the Ukrainian language was discussed above. In general, it should be noted that in the works of the great poet, as well as in the Ukrainian language in general, it is the lexeme “will” that is directly used, not “freedom”. The concept of “freedom” was used several times by the poet in the works that were written in Russian: *«Твои горы, твоё море; Все красы природы не искупят его горя, не дадут свободы»* («Тризна, 1983г.); *«Свободу людям - в братстве их ты проявил великим словом...»* («Тризна, 1983г.; «... Не отходя благословил

свободу мысли, дух любви («Тризна, 1983г.») (Шевченко, «Кобзар») ((Shevchenko, "Kobzar ").

Ukrainian researcher V. Vaschenko, researching in the 1960s the language of T.G. Shevchenko, discovered that the word "will" is used in the poet's works about 160 times, which testifies to the significant role and importance of this concept in the poet's worldview. (Vaschenko, 1963: 25)

The concept of "will" in the works of T. Shevchenko was deeply studied by Lyudmila Fateeva, who identifies 12 vectors of development of the semantic content of this concept: "will-desire", "will-power", "will-power", "will-fate", " will-action ", " will-bondage ", " will-volitional traits ", " will-state ", " will-space ", " will-necessity", " will-ethical characteristics ", " will-emotional characteristics ".

Analyzing the concept of "will", which is very widely disclosed in the work of Taras Shevchenko, we can say that the genius poet in his great works quite vividly conveyed all the semantic shades and connotative meanings that this concept carries. Nuclear meanings - desire, strength, value - are also supplemented by many important additional meanings that make up the understanding of different meanings of a multifaceted concept. Among these, it is worth highlighting will, as fate, slavery; the will is holy, given by God; will is more valuable than life and immortal, like a soul; will as a living being; will - the Cossacks, the liberation struggle and many others.

The work of the great poet does not reveal the semantic meaning of the concept of "freedom". In our opinion, this is one of the facts confirming that in the Ukrainian language the use of the word "will" in the vocabulary is more private than the word "freedom", in particular in the poetic speech of the 19th century. From single lines of several poetic works of Shevchenko, we see the transfer of the meaning of the lexeme of freedom, as independent actions and realization of will. But such conclusions are very generalizing and not groundless from the point of view of the analysis of Shevchenko's work, since the rare use of this lexeme does not fully reveal the meaningfulness as a concept.

This situation was changed in the XX century under the influence of various extralinguistic factors - social and social movements, changes in the state system, cultural realities and many others.

2.1.3. Analysis of the meanings of the concepts "will", "freedom" in the literature of the XX - XXI centuries

At the beginning of the 20th century, various extralinguistic factors made significant changes in the linguistic picture of the Ukrainian language. On the Ukrainian ethnic territory, the

word "freedom" is widely spread. Similar changes were manifested in the more frequent use of this word, both in fiction and journalism. In connection with the development of social and political life and the struggle of the working class for their rights, such expressions as "freedom of speech, the right to freedom, freedom of the individual, freedom of printing" (Ukrainian) appeared, which began to be used in fiction: *«Я просвічена людина, маю право на свободу, на самостійність»*, *«Народ ще тільки осмислює конституційні простори своєї свободи, а уряд уже стріляє»*.

During this period, the word "freedom" was assigned the meaning of the absence of political and economic infringement and restrictions in social and political life. And the word "will" was assigned the main meaning as an internal mental state of the ability to control one's actions and consciously regulate one's behavior, to realize desires (Kataeva 2003: 11).

The concept of "freedom" in the 20th century acquired completely new shades of meaning, which were associated with the acquisition of a person's status of a citizen. It is worth noting that at the end of the 20th - at the beginning of the 21st century, the semantic content of the concept of "freedom" in the Ukrainian language was enriched with a significantly new meaning: the global understanding of freedom began to narrow in a narrower understanding - freedom of the individual, freedom of the citizen.

As the researcher A. Ivchenko points out, the freedom of an individual is one of the defining criteria for the freedom of the whole society, and one of the distinguishing features of modern civilization is a significant strengthening of the personal. A free person is the basis of a democratic society (Ivchenko: 2001, 32). The concept of "freedom" acquired a socio-political connotation due to the use of lexemes in phrases such as "freedom of the press", "freedom of speech", "freedom of movement", "freedom to choose a place of residence" and other similar freedoms. In the Ukrainian language there is the word "freedom", which is used in the plural, which cannot be said about the word "will" (it is used only in the singular).

The above mentioned values are relevant for the semantics of the modern concept of "freedom". At the same time, the understanding of freedom as personal rights in the near future may change towards a more comprehensive understanding. Striving for geopolitism significantly changes people's worldview. They begin to think in broader terms. And if earlier the dyad "person - people or / and the state" prevailed in the world perception, now it is worth talking about the inclusion of a more global component: person - people and / or state - international community (other countries and peoples).

2.2. Semantic content and linguistic design of the concepts "will", "freedom" in Russian

In the Russian linguistic picture of the world, the concepts of "will" and "freedom" are given no less important place than in the Ukrainian conceptual sphere, since they differ in semantic richness, are closely related to the socio-cultural aspects of life and life of Russians. These concepts deeply show how the speakers of the Russian linguistic consciousness manifest their worldview through language (Petrov, 2002: 207). Such a deep fullness and importance of the concepts "will" and "freedom" in Russian linguoculture brings them closer to the importance of these same concepts in Ukrainian linguoculture.

A.S. Solokhina, on the basis of an analysis of lexicographic sources, identifies four basic meanings of the concept of "freedom": 1) the ability to do what you want, to act at will; 2) the absence of restrictions, prohibitions in the political field; 3) absence of restrictions, constraints, regardless of the sphere; 4) freedom as being not in prison, not in slavery (Solokhina, 2004: 54–55).

E. V. Uryson in a comparative analysis of concepts indicates that "will" is synonymous with the concept of "freedom" in the meaning of a state, but not a feeling, since in the Russian language there is not even the expression "feeling of will", but there is a "sense of freedom". These two lexemes are also synonymous when it comes to the possibility of unimpeded action, and the restrictions that can impede them are established by both a person and society as a whole, traditions, morality, lack of material resources, life circumstances. It is worth noting the important conclusion of the researcher Uryson E.V. that the lexeme "will" is perceived as outdated in modern Russian, while "freedom" is an actual concept and has a more general meaning (Uryson, 2004: 697).

In the Ukrainian and Russian languages, the concept of "freedom" has acquired a lot of important semantic meaning - social and political freedom. But at the same time, such a meaning did not become key in the Russian language. In comparative terms, this state of affairs can be explained by the following circumstances: most of the meanings that are associated with independence, the ability to act in accordance with your desires, to show your fortitude, etc. in the Ukrainian language the concept of "will" was fixed. The word "will" itself, as already indicated, is more commonly used in the language. In turn, the concept of "freedom" in the Ukrainian language has acquired a different color and one of the nuclear meanings of this concept in our time is the absence of oppression in the exercise of their social legal rights as a member of a civil society.

In the Russian language, the volume of semantic meanings of the concepts "will", "freedom" is distributed in a completely different way. A deeper fullness and a wider range of

semantics are contained in the concept of "freedom", which combines the concept of the ability to do what you want within a certain framework imposed by society; the absence of restrictions and the ability to exercise their will based on the laws of nature. The word "freedom" itself is more commonly used in all spheres of life, and the word "will" is becoming more and more archaic, that is, it is becoming obsolete in modern Russian.

As we can see in the comparative-comparative plan, the semantic fullness, the connotative meanings of the concepts "will", "freedom" in the Russian and Ukrainian languages differ significantly. In some aspects (for example, the modern meaning of the concept "will") in this pair of languages we see not only a difference, but a completely opposite semantic content of the concept. The corresponding differences indicate a difference in the linguistic and conceptual picture of the Ukrainian and Russian linguocultures.

Thus, the presence of the same verbal expression of linguistic units does not at all mean that the meaning of these units as concepts will be the same. In this example, we saw very significant differences between two related languages - Ukrainian and Russian, which indicates the importance of conducting such studies of concepts in a comparative-comparative sense.

The Russian concept "will" differs significantly from the Ukrainian concept in terms of the lack of meaning of the struggle for will, sacredness and necessity, the idea of will as a state more valuable than life and a condition of fate. Such values were formed under the influence of the actual Ukrainian realities of social and political life, long-term oppression, control by different states and foreign governments. The Russian people are unfamiliar with such realities due to the existence of their own power and state, personal space and native land.

In addition, an important distinctive connotation of the concepts is the negative attitude towards will in the Russian linguistic picture of the world, which is widely disclosed in folk art and is not inherent in the Ukrainian concept. Also, the meaning of "wide endless space" is an important connotation of the Russian concept, which is also not typical for the Ukrainian concept of "will".

2.3. Semantic content and linguistic design of the concepts "tavisupleba", "neba" in Georgian

There are two linguistic units in the Georgian language: tavisupleba and neba, which with some degree of convention can be translated as "freedom" and "will", respectively. The conventionality of such a translation lies in the fact that the semantic content of these units does not quite correspond to both Russian and Ukrainian concepts.

The concept "tavisupleba", which can be translated into Russian as "freedom", carries a wide range of meanings, among which, according to the materials of the National Parliamentary

Library, the following are worth noting: freedom of speech, press, religion, person, information, thought, conscience, expression, manifestation, organization; civil liberty, personal freedom; the will of the individual, person, society. The Georgian concept "neba" (will) is translated as personal freedom: that which cannot be taken away from a person.

In the dictionary meanings of the concept "tavisupleba" (freedom), personal freedom is distinguished, the meaning of which is also carried by the concept "neba" (will), as well as civil freedom - freedom in the exercise of one's rights and possibilities. The concepts "tavisupleba" (freedom) and "neba" (will) are closely related in their meanings, but it should be noted that "neba" (will) is associated with a person - this is a personal right, an opportunity. Similar semantics connects this concept with the Russian concept of "will", which also conveys the personal aspect of freedom, but differs from the Ukrainian concept "will", which is dominant in the Ukrainian national consciousness in comparison with the concepts of "freedom". But, at the same time, it should be noted that the Russian concept "will" is not quite similar to the Georgian one in terms of its use in speech. The Russian lexeme "will" is increasingly acquiring an archaistic character and has passed into the category of obsolete units that may eventually disappear from living speech. This feature of the concept is distinctive in the Russian conceptual system and is not observed in the Ukrainian or Georgian languages.

The works of Georgian poets of the late XIX - XX centuries widely reveal the following meanings of the concept "tavisupleba": close connection with the homeland (Georgia), with love for the country; a periodical struggle is waged for "freedom". It is not so easy for the Georgian people. The aspect of "struggle, liberation" fills the concept of "freedom" with an important value - *this is the historical path of development of the Georgian nation, its history, oppressed right (hence even more desirable and valued); a symbol of the love of the Georgian people; for every Georgian the concept of "freedom" is an integral part of his spiritual world; eternal freedom - like faith, people, homeland.*

It should be noted that such a semantics of the Georgian concept "tavisupleba" (freedom) brings it closer to the Ukrainian concept of "will". This similarity is explained by the similarity of the historical destinies of the Ukrainian and Georgian peoples (frequent attacks and seizures of territory, control of the Russian Empire, the realities of the Soviet period). Such common historical realities influenced the formation of similar meanings of concepts, which means that in the conceptual picture of the world of the Georgian and Ukrainian peoples we can observe common features - the aspect of the struggle for national rights, including the freedom of their country and state. Also common is a special valuable attitude towards freedom, due to the difficult path to its acquisition. Both the Ukrainian and Georgian peoples have always been

distinguished by their love of freedom, which is reflected in the understanding of the concept of "freedom" and its important role in the linguistic picture of the world.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE "LANGUAGE" CONCEPT IN UKRAINIAN, RUSSIAN, GEORGIAN LINGUISTIC CULTURES

3.1. Analysis of semantic features of linguistic units representing the concept "language" in Ukrainian linguoculture

The concept "language" is one of the basic concepts in the conceptual picture of the world of both the Ukrainian and Georgian and Russian peoples.

For the Ukrainian people, the issue of attitude to their language is very painful and close, since for centuries Ukrainians have been fighting not only for freedom (freedom), national recognition, statehood and independence, but also for the development and existence of the Ukrainian language as a whole.

In the Ukrainian language, the concept language is represented by the lexeme "мова". Thanks to the analysis of the paremiological fund, the works of Ukrainian poets and writers, the main semantic features of the concept of "mov" in the Ukrainian linguistic picture of the world were determined. Among such signs, it is worth highlighting: *«рідна», «милозвучна», «калинова», «солов'їна», «материнська»*.

The analysis of lexicographic material and poetic creativity made it possible to determine the main meanings of the lexeme *«рідна»* in relation to the concept of "language" in the Ukrainian linguistic picture of the world: mother's language; the language of the Ukrainian song, lullaby, kobzars; language of the people; language - historically formed; that which is inherent in man.

The semantics of the sign *«материнська мова»* is revealed in the following meanings: language, like a mother, is unique; the language must be loved like a mother (with the same power of love); language comes first, like a mother among other people; language - mother's lullaby (first song); language is the most valuable thing, like a mother; language must be protected, appreciated, like a mother; "Motherboard"; mother - Ukraine - the language of the people (integral triad); mother - song - lullaby - language (close relationship of expressions).

The expression *"милозвучна мова"* carries a deep meaning associated with the phonetic (vocal) features of the Ukrainian language and its perception, both by its own people and by other nationalities. Ukrainian poetry and folk art compare the Ukrainian language with the song of a nightingale. Therefore, together with the epithet *"милозвучна мова"* when describing the language on a level, the epithet *«солов'їна»* is often used.

The expression " *калинова мова*" is an ethnocultural metaphor and does not have a direct meaning. This expression is very multifaceted and deep. It can only be explained descriptively. In addition, it is seen as impossible to directly and fully convey the meaning of this phrase. The expression " *наша мова – калинова*" speaks of the tenderness of the Ukrainian language, something deeply dear to the heart and soul, actually belonging and inalienable, deeply national. Viburnum is a symbol of Ukraine and this symbolism is conveyed in the semantics of the descriptive lexeme " *калинова*" in relation to the concept of "language"

The subsequent analysis of the concept "language" in Russian linguoculture has shown important significant differences in the semantics of concepts.

3.2 Semantic content, connotative meanings of the concept "language" in Russian linguoculture

In Russian linguoculture, the concept of "language" (Rus. "язык») occupies a very important place, since it has a volumetric cognitive structure, deep semantics. The concept "language" in the Russian linguistic picture of the world has many semantic, conceptual, figurative, associative connections.

In the study of the scientist L.A. Tavdgiridze. the following nuclear features of the concept "Russian language" are indicated: *богатый, красивый, сложный, родной, выразительный*. In addition, we consider it important to pay attention to special and very important signs - *гр великий, могучий, международный*.

The phrase *родной язык*» ("native language") in relation to the meaning of the concept in Russian linguoculture combines many shades of meanings, among which it is worth highlighting: native - connection with the homeland; native - connection with native land; native - language that is understandable; native - who is familiar from childhood; dear - precious, strong.

Sema «*богатый*» ("rich") speaks of the high value of the language, its versatility and volume, diversity, spaciousness. „*Великий и могучий*“ are epithets that, from the point of view of the concept's characteristics, refer to the expressive component, as well as to the evaluative categories. But at the same time, due to their frequent use in speech, in fiction, journalism and other sources, these semes border on the conceptual layer of the concept, being part of the evaluative definition of the concept of "Russian language".

The adjective «*могучий*» is an interconnecting component for the "language-state" dyad. In many works of art, this lexeme is filled with the meaning of the strength and greatness of the Russian state. In turn, the language, as an integral part not only of the people, but also of the state, acquired an important connotation - "a strong state - a strong language."

Premias reveal the meaning of the concept of "language" as an organ of speech („tongue”), which plays an important role in human life, carrying in itself to a greater extent danger and even hostility (*Худое слово доведёт до дела. За худые слова слетит и голова*). The positive attitude towards non-verbosity and silence is the opposite side of the Russian national mentality (*Где слова редки, там они вес имеют*).

Despite the diverse connotations with which folk art fills the meaning of the concept "language", it is worth noting that, to a greater extent, proverbs and sayings associate language with the organ of speech, and not with the national identifier. Presumably, we can explain this by the fact that in the mentality of the Russian people there is no need to identify the native language, to establish it as a national one. Historically, over the course of many centuries, the Russian language has been developing without oppression from other languages.

Analysis of Ukrainian premisses showed the presence of important distinctive features and characteristics:

- the Ukrainian language is allocated the word "language as an organ" into a separate lexeme - Ukrainian "язик" (Engl. "tongue"). Consequently, the word "мова" of this meaning is not fixed and the concept of "мова" is most saturated with the meaning of language as a means of communication, expressing national mentality and culture, as an identifier of a nation;

- among the Ukrainian premisses, the lexeme «слово» ("word") is the most common; cases of the use of lexemes «мова», «язик» are rare;

- among the Russian premisses, the lexeme «слово» ("word") is not as common as the lexeme «язык» ("language"). In addition, the main meaning that Russian premissology is saturated with is "tongue - the organ of speech, speaking."

In addition, it should be noted that the nuclear meanings of the Ukrainian concept "мова" ("language") and the Russian "язык" ("language") converge only in the meaning – *родной* ("native"). The semantics of the lexeme "родной" is filled with different distinctive meanings. Some descriptive lexemes of the Ukrainian concept are difficult to translate («милозвучна мова») or untranslatable («калинова мова») in relation to the Russian language due to their great ethnocultural coloring.

3.3. The concept of "language" in the Georgian language picture of the world

In the Georgian language, the concept language is represented by a lexeme - "ena". An analysis of the artistic heritage, premisses, dictionaries showed that the most frequent lexemes that are descriptive and used with the lexeme "ena" are the following: "dedaena", "mshobliuri", "ucmindesi", "tkbili", "unatipesi", "udzvelesi".

Analysis of the poetic heritage of the Georgian people made it possible to highlight the following important meanings and connotations of the concept «ena» (the most important part of the concept's meanings is concentrated in the semantics of the lexeme "dedaena"): a strong connection with the book - the alphabet of Jacob Gogebashvili "dedaena"; language - which the child received from the mother; the language given by God, the language of prayer, the sacred language ("cminda ena"); the language of the motherland – "mshobliuri ena" "dedaena" - very related concepts; the language of the Georgian people is the only national language symbol of national identity; the language of the heart and soul; sweet tongue; a language that through the centuries conveys a connection with the great Shota Rustaveli; the language of the mountain peaks (born, exists in the mountain peaks, which is heard through the mountains).

From the above analyzed definitions of the semantics of the concept "ena" ("dedaena"), we can observe some parallels with the Ukrainian concept " мова " (language):

- transfer of connection with the mother ("dedaena" and " *материнська мова* ") - both in the Georgian and Ukrainian national consciousness, the mother has a special role. In Ukrainian and Georgian society, there are traditions of respectful attitude towards mothers, with love and care. Such realities of life are reflected in conceptual meanings and bring together the conceptual pictures of the world of the Ukrainian and Georgian peoples;

- transmission of the connection of the language with the homeland and with the people - both for the Ukrainian people and for the Georgian, the native language is a symbol of national self-identification. In addition, in different historical periods we can observe similar extralinguistic factors that influenced the development of the Georgian and Ukrainian languages - the imperial policy of banning native languages, Russification, the Soviet policy of spreading the Russian language in the republics as the state language along with the national one. Such historical realities brought to both the Ukrainian concept and the Georgian concept an element of the need to strengthen the role, development, and raise the prestige of the native Georgian and Ukrainian languages.

It should be noted that the concept of "language" in the Russian national consciousness is filled with completely different meanings and connotations, which make it possible to put it in a separate place without comparing either with a related language - Ukrainian, or with an unrelated language - Georgian. At the same time, the conceptual pictures of the world of the Georgian and Ukrainian languages, which were formed under the influence of similar cultural, social, political processes, contain many common features that characterize the Georgian and Ukrainian concepts. Such similarities are worth paying research attention to, since they can explain many other conceptual meanings and be useful in scientific or translation activities.

CONCLUSION

The study of concepts and the linguistic picture of the world is important for the formation of a correct understanding of how a person in a particular society comprehends the world. The formation of many connotative meanings, semantics of linguistic units, the origin of many linguistic processes are based on the conceptual basis.

The uniqueness of each culture is reflected in the national language. Researchers see the manifestation of cultural mental traits in the semantic meanings of linguistic units, which form, first of all, the nuclear field of the concept and also peripheral meanings. The semantic meanings of linguistic units that convey the conceptual meaning embodied in a separate concept are formed under the influence of cultural norms, traditions and customs, the foundations of life, views of the world of society. In addition, the formation of the meanings of concepts is influenced by everyday consciousness and mental processes in general.

In this study, a comparison of the binary concepts "freedom", "will", as well as the concept "language" in closely related Ukrainian and Russian languages, as well as in the unrelated Georgian language in relation to these languages, is carried out. Ukrainian and Russian languages are closely related, since they have a common ancestor, and also belong to the same group of East Slavic languages. Due to their common roots, they are similar languages at different levels. Despite the similarity in the lexical, grammatical structure, in the study of the semantics of linguistic units that explicate ethnocultural concepts, a significant difference was found, which was formed in connection with different cultural features and national mentality of the Ukrainian and Russian people.

The Georgian language differs significantly at all levels (grammatical, lexical, syntactic, etc.) from both Ukrainian and Russian. Georgian culture is also distinguished by a big difference and its own characteristics. But, at the same time, the Ukrainian and Georgian people at different historical stages of their development experienced similar realities, succumbed to similar restrictions, were part of the same state formations, and therefore existed under the influence of similar conditions and the action of similar factors.

The study of the binary concept "freedom - will" in the Russian and Ukrainian linguistic and conceptual picture of the world has shown important differences in the perspective of the distribution of semantic meanings between these concepts. It is worth noting that in the Ukrainian and Russian languages these concepts are represented by the same lexemes, the expression plan of which does not differ (only the pronunciation differs): ukr. *воля* - rus. *воля*; Ukrainian *свобода* - Russian *свобода*.

The semantics of the concept "will" in the Ukrainian language differs significantly from the same Russian concept. In contrast to the Russian language, in the Ukrainian language the

word "will" («воля») is more used than "freedom" («свобода»). In addition, in the Russian language the word "will" («воля») has acquired an archaistic character and is rarely found in fiction, journalism, or other discourses in general.

The semantic content of the concepts "freedom" and "will" in two languages is characterized by the presence of different nuclear meanings. In addition, they are characterized by different connotative colors that complement the main meanings.

In the Ukrainian language, the concept "will" («воля» in Ukrainian) has the main semantic load and is of great importance, which carries the main array of meanings: dream, desire, goal; strength and value; moral and volitional qualities of both a person and the people in general. In addition, the absence of restrictions in actions, the presence of a person not in custody, not in custody in the minds of the Ukrainian people is associated with the word "will". Perhaps that is why the most severe punishments in the Criminal Code of Ukraine are formulated as follows: «позбавлення волі», «обмеження волі» ("letting go of the will" (imprisonment), "curbing the will" (restriction of freedom)).

The lexeme "will" (укр.«воля») is widely used in the Ukrainian language. A large number of parameters convey the semantics of this concept. In addition, the desire for "will", the struggle for "will", "holy will" are the central ideas of the work of the great Ukrainian poet Taras Shevchenko.

During the research it was also found that the concept of "freedom" (укр.«свобода») in the Ukrainian linguistic picture of the world does not find its deep reflection and was delimited in semantics from the concepts of "will" only at the beginning of the XX century. Since this period, the concept of "freedom" has been revealed in discourses that operate with the concepts of civil rights: "freedom of speech", "freedom of printing" (freedom of the press) and other freedoms. Social and civil liberties have become key fillers for the content of the concept of "freedom" in the Ukrainian linguistic consciousness.

The concepts of "will" and "freedom" in the Ukrainian linguistic consciousness reveal their meaning more in the social plane than in the personal - freedom and will of the people, and not separately of each person. In addition, there is a periodic or constant struggle for freedom and will. Such meanings are not inherent in the Russian linguistic consciousness, the concept of "will" in the conceptual picture of the Russian language does not contain the semantics of "struggle", "struggle against slavery, oppression."

It is also worth noting that the Russian linguistic picture of the world reveals a completely opposite state of affairs in terms of the frequency of the use of lexemes. The lexeme "freedom" is generally used, and the lexeme "will" has acquired an archaistic character or is used to convey a

special expression, an additional level of emotions in poetry. In addition, the semantics of concepts contains many important distinctive meanings in comparison with Ukrainian concepts.

In addition to many distinctive features, it is also worth paying attention to some of the common content sides of the concepts of "freedom" in the Ukrainian and Russian language picture. In recent decades, this concept has been increasingly filled with meaning - the freedom of a social person in his civil rights. In addition, the similarity also lies in some semantics of the concept of "will" as a mental state.

Thus, in the process of comparative research, many differences were found in the conceptual meanings of the binary concepts "freedom" "will" in the Ukrainian and Russian linguistic cultures. Such differences were formed due to the great cultural difference, the distinctive historical socio-political conditions of life of the Ukrainian and Russian peoples. The formation of the semantics of the concepts "will", "freedom" in the Ukrainian and Russian linguistic picture of the world was influenced by various extralinguistic factors, which formed many differences, both in the semantics of the concepts and in various connotations.

In the Georgian language, there are linguistic units "tavisupleba", "neba", which, with some degree of convention, can be translated as "freedom" and "will", respectively. It should be noted that the main array of meanings and more diverse semantics in the Georgian language contains the concept of "tavisupleba", which is revealed not only in the personal aspect, but also contains the national and social factor. At the same time, the concept of "neba" is revealed in terms of the personal right to realize one's own desires. The semantics of the "neba" concept connects this concept with the Russian "will", which also conveys the personal aspect of freedom, but differs from the Ukrainian concept "will", which is dominant in the Ukrainian national consciousness in comparison with the concepts of "freedom". But, at the same time, it is worth noting that the Russian concept "will" is not quite similar to the Georgian one in terms of its use in speech. The Russian lexeme "will" is increasingly acquiring an archaistic character and has passed into the category of obsolete units that may eventually disappear from living speech. This feature of the concept is distinctive in the Russian conceptual system and is not observed in the Ukrainian or Georgian languages.

An analysis of the lexicographic material, paremiological fund, poetic works of Georgian poets and writers reveals the semantics of the multifaceted concept tavisupleba. This concept focuses on the meanings of both personal freedom (an individual) and civil freedom (people, state). Among the main connotations that fill this concept, it is worth highlighting the following: close connection with the homeland (Georgia), with love for the country; a periodical struggle is waged for "freedom"; a symbol of the love of freedom of the Georgian people; for every

Georgian the concept of "freedom" is an integral part of his spiritual world; eternal freedom - like faith, people, homeland.

The above mentioned connotations of the Georgian concept "tavisupleba" (freedom) bring it closer to the Ukrainian concept "will", which is key in the Ukrainian linguistic picture of the world. This similarity is explained by the similarity of the historical destinies of the Ukrainian and Georgian peoples. Conceptual pictures of the world of the Georgian and Ukrainian languages reflect important similarities that have been formed in connection with the common historical realities. Such features are verbally fixed in the semantic meanings of concepts, as the main representatives of the interaction between culture and language.

Comparative analysis of the concept "language" in the Ukrainian, Russian and Georgian linguistic cultures showed that the conclusions about the similarity of ideas about the world, the commonality of cultural features of the Georgian and Ukrainian peoples are very strongly united by the concept of "language" (Ukrainian " мова", Georgian "ენა") in Ukrainian and Georgian languages. At the same time, the analysis of the concept "language" in the Russian linguistic culture (Russian "язык") has revealed many differences between related Ukrainian and Russian languages in terms of the meanings of concepts.

First, I would like to note the cardinal conceptual differences that emerged in the analysis of the most important lexemes that represent the concept of "language" («мова»). The Ukrainian concept language is described by lexemes: *«рідна», «милозвучна», «калинова», «солов'їна», «материнська»*. While in the study of the scientist Tavdgiridze L.A. the following nuclear features of the concept "Russian language" are indicated: *богатый, красивый, сложный, родной, выразительный*. And also important signs are added: *«великий»* и *«могучий»*, which are not included in the nuclear structure, but are no less important for describing the concept of "language", in our opinion. As you can see, the main semantic features coincide only in the meaning of "native language" (Russian - *родной язык*; Ukrainian – *рідна мова* "). But it is worth noting that the associative links and connotations that this lexeme has in Ukrainian and Russian are not identical and have some important differences.

In the Ukrainian linguistic picture of the world, " *рідна мова* " ("native language") combines the following main meanings: the language that the child learned from the mother (with mother's milk, from a lullaby); the language associated with the Ukrainian song (the melody of the Ukrainian language is an integral feature of the concept); the language of the people is an integral part of both the entire people and the individual; a language that has great historical roots.

Analyzing the semantic content of the phrase "native language" in the Russian linguistic picture of the world (*«родной язык»*), the following main meanings were found: language

conveys a connection with the homeland; the language conveys a connection with the native land; it is a language that is familiar from childhood; it is understandable language (additional connotation)

In comparison with the Ukrainian language, it is worth pointing out that for the Russian concept "language" the semantic meaning "native" does not convey the connection of the language with the mother, or such associative connections are infrequent. Such a word is more filled with the meaning of connection with the homeland - the home country, place of birth, childhood.

The Ukrainian concept "language", in addition to the fact that this "native" connects with the mother, complements its meaning with the word "*материнська мова*", thereby increasing the role of the mother in the conceptual picture of the world of the Ukrainian people. Such connotations are formed in connection with an important cultural moment - the high position of a woman-mother in the national consciousness of Ukrainians. The connection between the language and the mother is reinforced by an important national peculiarity: in the minds of Ukrainians, the country of Ukraine itself appears as a young woman-mother, whose children are the entire nation. A similar meaning can be seen in a variety of illustrations and fiction.

In the Russian language, one can trace the important place of the motherland, the native land in the consciousness of the Russian people and in the Russian mentality. Accordingly, the language absorbs such a content of the conceptual picture of the world and reflects this in the connotations of linguistic units, in their semantics: the native language is the language of the motherland. In turn, the close relationship of the concept "language" with the homeland in the Russian linguistic picture of the world can be traced in the semantics of other linguistic units that explicate this concept, for example, «*великий и могучий русский язык*». ("the great and mighty Russian language"). Such senses reveal their meaning in folk art, poetic heritage, which convey the connection with the homeland, its vastness, the greatness of Russia as a huge strong country.

It is also worth noting the revealed distinctive aspect between the semantics of the phrase "*рідна мова*" in the Ukrainian language, in contrast to Russian - this is the connection of the language with the song, mostly with the lullaby, the song of the mother. In this sense, the semantics of the native lexeme is also closely related to the epithet "mother tongue". In addition, in this sense, the concept is filled with an ethnocultural aspect - a great connection between the language and the folk song, lullaby, song in general. This is explained by the vocal (phonetic) features of the Ukrainian language - a slight coincidence of vowels, consonant saturation, rhythm melodies, etc. The reproduction of Ukrainian words in songs enhances the above-mentioned vocal features of Ukrainian speech. The epithet "*солов'їна мова*" complements the aforementioned semantics, introducing even more specific associative meaning - the language in

the Ukrainian linguistic consciousness is associated with the gentle song of the nightingale. In numerous folk songs, poetic works about the language, as often as the epithet " *рідна мова* " is used " *солов'їна мова* " .

From the point of view of characterizing the concept as a whole, the ethnocultural aspect is present in a richer sense in the concept of "language" in the Ukrainian linguistic picture of the world. It is worth highlighting separately the lexemes «*милозвучна*», «*калинова*», «*солов'їна*», which, as it was revealed in the course of the research, are difficult to translate from Ukrainian into Russian and possibly into other languages. A similar fact is associated with a large cultural semantics, a multitude of ethnic connotations that fill these lexemes. The lexemes «*богатый, красивый, сложный, родной, выразительный, международный*» in relation to the description of the concept "language" in the Russian linguistic picture of the world, of course, have a certain ethnic connotation, as they are formed in the minds of native speakers of the Russian language and under the influence of Russian culture. But at the same time, their universality and comprehensibility for representatives of other peoples does not cause controversy. In addition, it should be noted that there are no big difficulties with the translation of such units into the Ukrainian language, since these words have similar analogues in the Ukrainian language.

From a completely different perspective, it is worth considering the lexemes «*великий, могучий*» ("great, mighty"), which, although they are not difficult to translate into Ukrainian, are filled with important ethno-cultural connotative shades, which, undoubtedly, can affect the quality of translation of such units. The difficulty of conveying the ethnocultural aspect of the expressions "great Russian language", "mighty Russian language" lies in the fact that such semes, when translated, lose a diverse complex of meanings, many connotations, voluminous explicit and implicit information. The lexemes convey many shades of meanings, among which it is worth highlighting the great connection with Russia - a mighty, great country. In addition, the "great Russian language", "the mighty Russian language" acts as a unifier of a large multinational country, a keeper of the nation's cultural treasury, its folk wisdom, great works, etc. Its speakers also see the power of the language in the prevalence of communication within the planet: Russian is the language of international communication, international and widely used. Such connotations permeate the semantics of the concept "language" in Russian linguoculture, embodied in descriptive lexemes – «*великий, могучий*».

Thus, the analysis of the second concept "language" in a comparative perspective revealed an even greater conceptual difference between the Ukrainian and Russian languages. In addition, the work analyzed various extralinguistic factors - historical events, the socio-political situation in different historical periods, including the cultural characteristics of the life of peoples, which influenced the formation of different semantic meanings of the same concepts.

From the perspective of a comparative analysis with the Ukrainian and Russian linguoculture, the concept of ena in Georgian linguoculture was analyzed.

In the Georgian linguistic picture of the world, the concept of language (ena) has a special role, since the language of the Georgian people is very ancient, with a long history, a long literary tradition. The value of the native language, its greatness and important role is conveyed in numerous poetic works of Georgian poets, as well as in quotes by writers and prominent scientists. In the Georgian language, the concept language is represented by a lexeme - "ena". Analysis of the artistic heritage, paremias, dictionaries showed that the most frequent lexemes that are descriptive and used with the lexeme "ena" are the following: "dedaena", "mshobliuri", "ucmindesi", "tkbili", "unatipesi", "udzvelesi".

During the analysis, it was found that an important (central) lexeme that is synonymous with the lexeme ena is დედაენა. In the process of analyzing various sources, we have identified the following most important semantic meanings and connotations, which reveal the meaning of the lexeme "dedaena":

- connection with the alphabet of Jacob Gogebashvili (textbook "dedaena"), which was published in 1876 and was of great importance for Georgian children and society in general.
- connection with the mother. In numerous poetic works the word "dedaena" is revealed in its meaning as the language that the child received from the mother (with her milk, with her lullaby);
- understanding the language as given by God, the language of prayer, the sacred language. A similar meaning was formed in connection with the importance of the Christian faith in the Georgian society.
- connection between language and homeland, language and people: language as an integral part of the homeland; the language is as important as the homeland; the only language, like mom, like God, like homeland; which must be loved, respected, like a homeland; which must be protected as a homeland;
- language is a symbol of the national identity of the Georgian people.

It is also worth pointing out some important connotations of the dedaena concept, which can be seen in the artistic work of poets and writers: language is in the heart, in the soul; a language that bears a connection with the great genius of the Georgian people - Shota Rustaveli; the language that is born exists in the mountain peaks, which is heard through the mountains:

Such connotations reveal even more widely the ethno-specific features of the conceptual picture of the world of the Georgian people. The formation of such connotations was influenced

by cultural (the great role of Shota Rustaveli's work), geographic (mountainous country) and other features of the life of the Georgian people.

Among the analyzed and highlighted semantic meanings, associative links and connotations, there is a high degree of ethnocultural coloring of meanings, which, in turn, indicates the need to study such units and meanings by translators in the aspect of parallel study of the cultural characteristics of the life of the people. In addition, I would like to draw your attention to the revealed features of the Georgian concept in a comparative-comparative way with the Ukrainian and Russian concepts. From the above analyzed definitions of the semantics of the concept "ena" ("dedaena"), we can observe some parallels with the Ukrainian concept "мова" (language):

- transfer of connection with the mother both in the Georgian and Ukrainian national consciousness, the mother has a special role. In Ukrainian and Georgian society, there are traditions of respectful attitude towards mothers, with love and care. Such realities of life are reflected in conceptual meanings and bring together the conceptual pictures of the world of the Ukrainian and Georgian peoples;

- the transmission of the connection of the language with the homeland and with the people - both for the Ukrainian people and for the Georgian, the native language is a symbol of national self-identification. In addition, in different historical periods, we can observe similar extralinguistic factors that influenced the development of the Georgian and Ukrainian languages - the imperial policy of prohibition of native languages, Russification, the Soviet policy of spreading the Russian language in the republics as the state language on a par with the national. Such historical realities brought to both the Ukrainian concept and the Georgian concept an element of the need to strengthen the role, development, and raise the prestige of the native Georgian and Ukrainian languages.

It should be noted that the concept of "language" in the Russian national consciousness is filled with completely different meanings and connotations that are not observed either in the Ukrainian or Georgian linguistic culture. At the same time, the conceptual pictures of the world of the Georgian and Ukrainian languages, which were formed under the influence of similar cultural, social, political processes, contain many common features that characterize the Georgian and Ukrainian concepts. Such similarities are worth paying research attention to, since they can explain many other conceptual meanings and be useful in scientific or translation activities.

In view of the above analyzed material and these conclusions, I would like to note that such a study draws attention to the need to consider concepts in their comparative terms. After

all, a comparison of two languages and two cultures reveals an important difference in conceptual pictures of the world and complements the research that is conducted at the level of one language. In addition, the analyzed historical, cultural extralinguistic (non-linguistic) factors that influenced the formation of the meanings of linguistic and cultural concepts are important for understanding other linguistic processes and for describing other elements of conceptual systems.

In addition to the above, it should be noted that the research carried out contains special value for practical translation activities. Since it conducted a deep study of the meanings of concepts and their comparison in three languages and linguocultures - closely related Ukrainian and Russian and unrelated to these languages Georgian. In the course of the research, important similarities were discovered between the Ukrainian and Georgian languages, which indicates the similarity of ideas about the world, worldview and worldview of the Ukrainian and Georgian people. The similarities analyzed above were formed under the influence of common extralinguistic factors. At the same time, the closeness of the language systems of the Ukrainian and Russian languages does not mean complete similarity in the meanings of the concepts. On the basis of the above examples, an important linguocultural difference was discovered, which manifests itself in different semantics and distinctive connotations of the main meanings of the concepts. Distinctive cultural traits have formed a large difference in the meanings of concepts.

Such studies complement the importance of anthropocentric perception of linguistic phenomena and the development in the scientific world of research areas for studying phenomena from the point of view of the influence of cultural, social and other factors.

The fundamental provisions of the dissertation are reflected in the following publications:

1. Anastasia Dumbadze, Linguocultural Differences in Related Languages (analysis of the concepts *will and freedom* in the Russian and Ukrainian languages), Proceedings of the Doctoral Students and Young Researchers' 3rd Scientific Conference of the Faculty of Humanities of Batumi Shota Rustaveli State University, 2017. pp.92 – 95, ISBN 978-9941-462-79-5, Batumi, 2018.
2. Anastasia Dumbadze, Comparative Analysis of the Concept of *language* in the Ukrainian and Russian Linguocultural Spaces, International Centers for Science and Research. Proceedings of the 5th Scientific and Practical Conference “Сучасна наука: проблеми і перспективи”, 29-30 October, pp.14-16, УДК 005, ББК 66.3 (0), Ukraine, 2019.
3. Anastasia Dumbadze, Peculiarities of Formation of the Conceptual Base in Related and Unrelated Languages (on the basis of the Ukrainian, Russian, and Georgian languages), Linguistic World (Scopus), Bulgaria, 2020.
4. Anastasia Dumbadze, Marina Aroshidze, Peculiarities of Translating Linguocultural Concepts (on the basis of the Georgian, Ukrainian, and Russian languages), «Зовнішні справи» №3, 2020, pp.45-50, DOI: 10.46493/2663-2675-2020-3-5, Ukraine, 2020.
5. Anastasia Dumbadze, Comparative Analysis of the Concept *language* in the Georgian, Ukrainian and Russian Linguocultural Space, Intercultural Communications, No.33, pp.36-40, ISSN 1512-4363, Tbilisi, 2020.